

OTDK – DOLGOZAT

2015

AZ EURÓPAI UNIÓ BŐVÍTÉSÉNEK GAZDASÁGI HATÁSAI

**ECONOMIC EFFECTS OF THE ENLARGEMENT OF THE
EUROPEAN UNION**

Kézirat lezárása: 2014. április 24.

AZ EURÓPAI UNIÓ BŐVÍTÉSÉNEK GAZDASÁGI HATÁSAI

Az Európai Unió napjainkban a világ legnagyobb gazdasági hatalma, a Triád – USA, Japán, Kína – egyik tagja, mely a világ három vezető hatalmát foglalja magában. Több mint fél évszázados fennállása óta ma már 28 ország a tagja, népessége meghaladta a fél milliárd főt, azonban a bővítések sorozatának koránt sincs vége. Napjainkban rengeteg kritika éri az Európai Uniót. Ez egy dinamikusan növekedő szervezet, s célja, hogy Európa országainak segítségével növelje gazdasági befolyását a világban, s hogy egy Európa összes országát magában foglaló szervezatként tudjon működni. Ennek azonban meg vannak a maga előnyei és hátrányai is. Hiszen további országok bevonásával a területe és nagysága nő, azonban ezzel a növekedéssel nem jár együtt a gazdasági növekedés is, ugyanis gyengébb teljesítményű országok csatlakozása esetén az Unió gazdaságának fejlettsége is visszább eshet, s számolni kell azzal, hogy egy esetleges gazdasági válság vagy akármilyen gazdasági probléma felmerülése esetén a gyengébb teljesítményű országok másképp reagálnak.

Az Európai Unió eddig hat bővítésen van túl, a kezdő hat államról 2013 nyarára 28 tagúra növelte tagjainak számát. Ezek közül a legnagyobb a 2004-es bővítés volt, amikor tíz új kelet-európai tagállammal bővült ki a 15 tagú Európai Unió. Ezt követte a 2007-es bolgár és román csatlakozás. Ezt a két bővítési hullámot a szakértők „big bang”-nek nevezik, s úgy vélik, hogy bár jól tett a gazdaságnak és „sikertörténetként” könyvelték el, az Európai Unió mai napig nem tudta megemésztetni.

Célom, hogy a bővítési hullámok megvizsgálásával, elemzésével választ kapjak arra a kérdésre, hogy az egyes csatlakozások pozitív vagy negatív hatással voltak-e a csatlakozó országok, illetve az Európai Unió gazdaságára, ezen kívül, hogy a jelenleg tagjelölt és potenciális tagjelölt országok csatlakozása esetén milyen hatás érvényesülne? A 2013-as horvát belépést nem kívánom külön elemezni, azonban a negyedik fejezetben az Európai Uniót, mint a Horvátországgal kibővült 28 tagú gazdasági egységet vizsgálom.

ECONOMIC EFFECTS OF THE ENLARGEMENT OF THE EUROPEAN UNION

In our days, the European Union is one of the biggest economic powers in the world, besides the USA, Japan and China, it is the member of the Triad, the 3 leading powers of the world. Since its existence for more than a half century it has 28 member states, its population exceeded half billion, however the enlargement is far not finished. Nowadays the EU is criticised a lot. It is a dynamically growing organization, whose aim is to increase its economic impact in the world with the help of the countries of Europe, and to work as an organization uniting them. Though it has its advantages and disadvantages. With the entry of new countries its territory will increase but this enlargement does not mean economic growth too because in case of the entry of economically weaker countries the economic development of the EU can fall back. Furthermore we have to take into consideration that in case of an economic crisis or any kind of economic problem weaker countries will react differently.

The European Union have been enlarged six times so far. By the summer of 2013 from the founding 6 countries the number of member states increased to 28. The biggest expansion was in 2004 when 10 new Eastern-European countries joined the EU15. It was followed by the entry of Bulgaria and Romania in 2007. This wave of expansion is called the "big bang" by the experts, and though they say this had a good effect on the economy of the EU and it is a success story the European Union still could not assimilate with it.

My goal is to answer the question with the help of examination and analization of expansion waves whether the enlargements had a positive or negative effect on the economies of the entering countries and the European Union. In addition I would like to analyze what kind of effects would show up in case of the entry candidate and potential candidate countries. I will not examine the entry of Croatia in 2013 separately, but in the fourth chapter I will analyze the EU enlarged with Croatia as an economic unit with 28 member states.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	1
1. Az Európai Közösség kialakulása és gazdasági fejlődése a Hatok időszakában	3
1.1. Európa megosztottsága a II. világháború után	3
1.2. Az 1940-es és 1950-es évek történései	3
1.3. A gazdasági fellendülés időszaka – a 60-as évek	7
1.3.1. Közös mezőgazdasági politika bevezetése	10
1.3.2. Szabad kereskedelem létrejötte	10
2. Bővítések sorozata 1973-tól 2004-ig, az előnyök és hátrányok elemzése	12
2.1. 1973 – Az északi bővítés	13
2.2. 1981-1986 – A déli bővítés	17
2.3. 1995 – Ausztria, Finnország és Svédország csatlakozása	21
2.3.1. Az egy főre eső GDP alakulása	22
2.3.2. A munkanélküliség alakulása	23
2.3.3. Az infláció alakulása	24
3. Az Európai Unió további bővítései és azok gazdasági hatásai 2004-től napjainkig	26
3.1. A 2004-es bővítés	26
3.1.1. Az Európai Unió ötödik bővítésének előkészületei	26
3.1.2. A csatlakozó országok gazdasági összehasonlító elemzése 2004-ben	27
3.1.2.1. A bruttó hazai termék alakulása	29
3.1.2.2. A munkanélküliség alakulása	31
3.1.2.3. Az egy főre eső GDP alakulása	32
3.2. A 2007-es bővítés	33
3.2.1. A 2007. január 1.-jei bővítés megvalósítása	33
3.2.1.1. Az egy főre eső GDP	36
3.2.1.2. A munkanélküliség	37
3.3. A 2004-2007-es bővítés hatásainak elemzése	37
3.3.1. Az államháztartás egyenlege a GDP százalékában	39
3.3.2. A GDP növekedése	40
3.3.3. A bővítések hatása az Európai Unió teljesítőképességére	41
3.3.4. Az EU 27-ek gazdasági nyitottságának vizsgálata	42
4. Az Európai Unió további bővítésének esélyei és várható gazdasági hatásai	46
4.1. Tagjelölt és potenciális tagjelölt országok	46
4.2. Az újabb bővítések lehetséges gazdasági hatásai	49
4.2.1. A tagjelölt országok gazdasági helyzete	49
4.2.1.1. A Nyugat-Balkán	49
4.2.1.2. Törökország	50
4.2.1.3. Izland	50
4.2.2. A tagjelöltek csatlakozása esetén várható gazdasági változások	52
4.2.3. A potenciális tagjelöltek csatlakozása esetén várható gazdasági változások	54
5. Összegző értékelés	55
Summary	57
Irodalom- és forrásjegyzék	59

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK

TÁBLÁZATOK

1. táblázat: A Hatok adatai 1958-ban.....	7
2. táblázat: Az 1973-ban csatlakozott országok adatai, illetve százalékos hatása a Hatok adataira.....	14
3. táblázat: Az 1986-ban csatlakozott országok adatai, illetve százalékos hatása a Kilencek adataira.....	20
4. táblázat: Az 1995-ben csatlakozott országok adatai, illetve százalékos hatása a Tizenkettek adataira.....	25
5. táblázat: A 2004-ben csatlakozott országok adatai, illetve százalékos hatása a Tizenötök adataira.....	28
6. táblázat: A 2007-ben csatlakozott országok adatai, illetve százalékos hatása a Huszonötök adataira.....	34
7. táblázat: Az EU 27-ek gazdasági nyitottságának vizsgálata számításokkal 2000 és 2008 között.....	44
8. táblázat: A csatlakozások előnyei és hátrányai a Prince projekt egyik kiadványa szerint	46
9. táblázat: A jelenleg tagjelölt stádiumban lévő országok néhány gazdasági adata 2012-ben és csatlakozásuk esetén várható százalékos változásuk.....	53
10. táblázat: A potenciális tagjelölt országok és az EU 28 2012-es gazdasági adatai.....	54

ÁBRÁK

1. ábra: A Hatok áru exportjának és importjának éves értéknövekedési üteme 1950-1960-ig és 1960-1970-ig, százalékban kifejezve	8
2. ábra: A Közösség népességének változása 1958-ról 1973-ra és összehasonlítása az USA 1973-as népességével	15
3. ábra: A Közösség egy főre eső GDP-jének változása 1958-ról 1973-ra és összehasonlítása az USA 1973-as egy főre eső GDP-jével.....	16
4. ábra: Görögország, Spanyolország és Portugália egy főre eső GDP-jének éves növekedési változása (előző év=100%).....	19

5. ábra: A Triád országainak egy főre eső GDP-jének összehasonlítása 1988 és 1998 között.....	22
6. ábra: A munkanélküliség nagysága a teljes munkaerő százalékában 1988 és 1998 között a Triád országában.....	23
7. ábra: Az infláció alakulása a Triád országában 1988 és 1998 között (előző év=100%).....	24
8. ábra: A 2004-ben csatlakozott országok GDP-je 2004-ben és 2010-ben.....	29
9. ábra: A 2004-ben csatlakozott országok reál GDP-jének változása 2000-től 2010-ig (előző év = 100%).....	30
10. ábra: A 2004-ben csatlakozott országokban a munkanélküliek részaránya a teljes munkaerőből 2000 és 2009 között.....	31
11. ábra: A 2004-ben csatlakozott országok egy főre eső GDP vásárlóerő paritáson 2000 és 2010 között (EU27=100%).....	32
12. ábra: Az Európai Unió 27 tagállama és csatlakozásuk időpontja 2007-ben	35
13. ábra: Bulgária és Románia gazdasági növekedése 2000 és 2011 között (EU27=100).....	36
14. ábra: Bulgária és Románia munkanélküliségének változása 2000 és 2011 között (%)	37
15. ábra: Bevándorlók száma az EU 15 országában 2007-ben	38
16. ábra: Az államháztartás egyenlege a GDP százalékában a 2004-2007-ben csatlakozott országokban 2000 és 2010 között	39
17. ábra: A GDP éves növekedése 2000-2010-ig az EU 27-ek és EU 15-ök viszonylatában	40
18. ábra: A bővítések hatása az EU teljesítőképességére	42
19. ábra: A jelenlegi, tagjelölt és potenciális tagjelölt országok 2013-ban.....	48
20. ábra: A tagjelölt országok egy főre eső GDP-jének éves növekedése a 2000-es években.....	51

BEVEZETÉS

Az Európai Unió napjainkban a világ legnagyobb gazdasági hatalma, a Triád – USA, Japán, Kína – egyik tagja, mely a világ három vezető hatalmát foglalja magában. Több mint fél évszázados fennállása óta ma már 28 ország a tagja, népessége meghaladta a fél milliárd főt, azonban a bővítések sorozatának koránt sincs vége. Dolgozatomban az egyes bővítések gazdasági hatásait vizsgálom, azon belül is részletesebben a 2004-es és 2007-es bővítést, illetve azt, hogy azok milyen hatással voltak magára az Unió gazdaságára, mely ágazatokat érintették a változások, hogy a tagállamok és a csatlakozó országok gazdaságára milyen hatással volt, valamint a lehetséges jövőbeli bővítéseknek milyen hatásai lennének.

Azért ezt a témát választottam, mert úgy gondolom, manapság az emberek keveset tudnak az Európai Unió működéséről, történetéről. Sokukat, ha megkérdeznénk, talán nem tudnák azt, hogy miért is jött létre, mi célt szolgál? Mivel hazánk is tag lett 2004-ben, fontosnak tartom azt, hogy az embernek egy átfogó képe legyen arról, amiben napjainkat éljük. Mivel nemzetközi gazdálkodás szakos hallgató vagyok, sok olyan tárgyat volt szerencsém hallgatni, melynek fő témája az Európai Unió volt, s már akkor nagyon felkeltette az érdeklődésemet. Így mikor témaválasztásra került a sor, úgy gondoltam, hogy sokat tanulhatok az adott témát illetően, s olyan dolgokkal is gazdagíthatom tudásom, amik egyszer még nagyon jól jöhetnek, ugyanis hosszú távú terveim között szerepel többek között az is, hogy egy napon Brüsszelben vállalhassak munkát az Unió egyik intézményében.

Napjainkban rengeteg kritika éri az Európai Uniót. Ez egy dinamikusan növekedő szervezet, s célja, hogy Európa országainak segítségével növelje gazdasági befolyását a világban, s hogy egy Európa összes országát magában foglaló szervezetként tudjon működni. Ennek azonban meg vannak a maga előnyei és hátrányai is. Hiszen további országok bevonásával a területe és nagysága nő, azonban ezzel a növekedéssel nem jár együtt a gazdasági növekedés is, ugyanis gyengébb teljesítményű országok csatlakozása esetén az Unió gazdaságának fejlettsége is visszább eshet, s számolni kell azzal, hogy egy esetleges gazdasági válság vagy akármilyen gazdasági probléma felmerülése esetén a gyengébb teljesítményű országok másképp reagálnak.

Az Európai Unió eddig hat bővítésen van túl, a kezdő hat államról 2013 nyarára 28 tagúra növelte tagjainak számát. Ezek közül a legnagyobb a 2004-es bővítés volt, amikor tíz új kelet-európai tagállammal bővült ki a 15 tagú Európai Unió. Ezt követte a 2007-es bolgár és román csatlakozás. Ezt a két bővítési hullámot a szakértők „big bang”-nek nevezik, s úgy

vélük, hogy bár jól tett a gazdaságnak és „sikertörténetként” könyvelték el, az Európai Unió mai napig nem tudta megemészteni.

A dolgozat 5 fejezetet foglal magában. Az első részben átfogó képet vetítünk a második világháború utáni Európa helyzetéről, a kialakult kétpólusú világrend fennállásáról, illetve arról, hogy mi vezetett az Európai Közösségek megalakulásához. A megalakulást követően megvizsgálom a hat alapító tagállam gazdaságát, különös tekintettel a 60-as évek gazdasági fellendülésének időszakát, s szót ejtek a Közös Agrárpolitika és a szabad kereskedelem létrejöttéről is. A második fejezetben a bővítések sorozatával foglalkozom, 1973-tól 1995-ig. Megvizsgálom a bővítések előzményeit, a csatlakozni kívánó országok helyzetét az Európai Közösségekkel, valamint azokat a folyamatokat, amik elvezettek az említett országok Közösségbe való beolvadásához. A csatlakozás megtörténte után megvizsgálom azt, hogy a csatlakozott országok milyen hatással voltak a Közösségek gazdaságára, hány százalékban és milyen irányban változtatták meg annak népességét, területét, GDP-jét és egy főre eső GDP-jét, valamint milyen változások történtek a csatlakozott országokban. A harmadik részben az úgy nevezett „bing bang”-gel foglalkozom. Úgy gondoltam, mivel ez az Unió történetének legnagyobb számú bővítése, kicsit jobban belemerülök a részletekbe. Az előzőekben már említett változások vizsgálatával ebben a fejezetben is találkozhatunk, azonban összességében is megvizsgálom, hogy a két bővítésnek milyen hatásai voltak az EU teljesítőképességére, valamint különféle gazdasági mutatóira. Mivel az Európai Unió bővítési hullámai még korántsem értek véget, ezért a negyedik részben a tagjelölt és potenciális tagjelölt országokat, valamint a jövőbeli csatlakozások esélyeit vizsgálom, illetve azok lehetséges gazdasági hatásait. Az utolsó fejezetben pedig egy összefoglaló értékelést szeretnék adni, kifejtetni tapasztalataimat, illetve azt, hogy a vizsgálat során milyen eredményekre jutottam.

A legutóbb csatlakozott Horvátországot érintő bővítéssel nem kívánok külön foglalkozni, azonban a negyedik fejezetben az Európai Uniót, mint a Horvátországgal kibővült 28 tagú gazdasági egységet vizsgálom.

A dolgozatban az adatok feldolgozásában és szemléltetésében különféle táblázatokat, illetve grafikonokat, diagramokat használtam.

Célom az, hogy átfogóbb képet kapjak magáról az Európai Unióról, illetve a bővítések gazdasági hatásairól, s hogy átlássam, hogy a bővítéseknek negatív vagy pozitív hatásai vannak-e inkább?

1. AZ EURÓPAI KÖZÖSSÉG KIALAKULÁSA ÉS GAZDASÁGI FEJLŐDÉSE A HATOK IDŐSZAKÁBAN

1.1. Európa megosztottsága a második világháború után

A második világháború (1939-1945) után a világon kétpólusú világrendszer alakult ki. A világ, illetve Európa kettészakadt. A klasszikus hidegháború éveiben, Európában két politikai tömb alakult ki; Nyugat-Európa és a keleti Béketábor. Elsősorban a világháború pusztításai miatt erősödött fel ismét Európa nyugati felében az összefogás gondolata. Felismerték, hogy csak összefogás, egységesülés révén lehet Európa gazdasági, politikai súlyát visszaállítani. Az integráció szükségszerűsége nem volt többé kérdés. (Maczó K., 2003)

A világot két nagyhatalom osztotta meg: az Egyesült Államok és a Szovjetunió. Mindkét tömb célja az volt, hogy a nyugat-európai országokat az egyesülés felé terelgesse, bár míg az Egyesült Államok – ha önös érdekei miatt is – valamilyen reményt jelentett, a Szovjetunió kelet-európai államokat durván elnyomó politikája állandó fenyegetést jelentett számukra, s összefogásra készítette a nyugati államokat. A háborút követő években azonban Németországtól is rettegtek, hiszen hetven év alatt három háborút is vívott Franciaországgal, s a világ más részein is sokan tanakodtak azon, hogy hogyan lehetne a jövőben a hasonló konfliktusokat megakadályozni. Két megoldás bizonyult célszerűnek. Az egyik az volt, hogy Németország kettéosztottságát és gazdasági elmaradottságát hosszú időre biztosítani kell, ami azért lett volna kivitelezhetetlen, mert így Németország aktívan bekapcsolódott volna a nyugat-európai katonai védelembe, valamint gazdaságának közreműködésével lehetett volna garantálni a nyugati országok gazdaságának előre haladását. A másik megoldás az volt, hogy Németország és szomszédjai között olyan kapcsolat kiépítése és fenntartása, amely lehetetlenné tesz egy újabb háborút Nyugat-Európa országai között. (Dick L., 2002)

1.2. Az 1940-es és 1950-es évek történései

1945 után sorra alakultak meg az olyan intézmények, közösségek az európai országokban, melyek fő célkitűzése Európa integrációjának megteremtése volt. Ezek általános jellemzője volt egy olyan egységes Európa létrehozása, mely közös intézményrendszeren alapult, melynek középpontjában a föderalizmus állt. Azonban az európai kormányok egy jelentős része nem kíván elmozdulni ebbe az irányba, ők inkább egy

kormányközi alapú együttműködést támogattak. 1944 végén Belgium, Luxemburg és Hollandia elhatározták a Benelux Unió felállítását, mely 1948-ban meg is alakult. Még ebben az évben 20 európai állam létrehozta az Európai Gazdasági Együttműködés Szervezete (OEEC), melynek fő feladata az volt, hogy ösztönözze az európai kereskedelmet, a gazdasági növekedést és stabilitást, valamint a Marshall-segély¹ keretein belül érkező összegek szétosztása, irányítása. Ugyanez a 20 tagállam 1960. december 14-én Párizsban aláírta az OECD alapokmányát, ami 1961. szeptember 30-án lépett hatályba. 1949. május 5-én létrejött az Európai Tanács, melyet nem lehetett integrációs tömbnek nevezni. A szovjet fenyegetés ellen az 1949-ben létrehozott Észak-atlanti Szerződés Szervezete, a NATO megalakulása jelentett biztosítékot, melynek ugyan tagja volt az Egyesült Államok, s ez nagy garanciát jelentett, azonban gazdasági értelemben nem tették Nyugat-Európát Amerikától függővé, de a kommunista veszélyt ellensúlyozni tudták. (Horváth Z. 2011)

1949-ben a szocialista országok gazdasági együttműködésük szervezésére létrehozták a Kölcsönös Gazdasági Segítség Tanácsát, azaz a KGST-t. Ez úgy mond válasz volt a nyugat-európai integrációs kezdeményezésekre. Egy közös európai hadsereg létrehozásának céljából jött létre az Európai Védelmi Közösség, a Pléven-terv alapján, azonban legfőképp angol és francia ellenállás miatt nem valósult meg. 1948. március 17-én Franciaország, az Egyesült Királyság, valamint a Benelux-államok aláírták a Brüsszeli Szerződést, amely egy ötven évre szóló megállapodás volt, s később Nyugat-európai Unió néven vált ismertté. Célja a „gazdasági, szociális és kulturális együttműködés, valamint a közös katonai védelem” volt. Ez a szervezet akkor vált feleslegessé, amikor 1949-ben létrehozták a NATO-t. Ennek ellenére fennmaradt, s 1954-ben Olaszország és Nyugat-Németország is csatlakozott hozzá (Párizsi Konferencia). (Fazekas J. 2010, Horváth Z., 2011)

A második világháború befejezését követő években még mindig a német-francia megbékélés, valamint a németek Nyugat-Európába történő integrálása állt a középpontban. Ez azonban nem volt könnyű feladat, hiszen sokan féltek még mindig egy újabb világháború kitörésétől, ezért a legfőbb cél a bizalom kiépítése és annak megszilárdítása volt. 1950. május 9-én – amelyet „Európa napként” ünneplünk – Robert Schuman, francia külügyminiszter elmondta híres nyilatkozatát, melyben a két ország lehetséges együttműködésére tett

¹ Marshall-segély – George Marshall, amerikai külügyminiszterről kapta a nevét. A Marshall-terv keretein belül az Egyesült Államok minden európai államnak felajánlott egy bizonyos összeget, abból a célból, hogy a háború alatt ért károkat helyrehozzák, s országukat újjáépítsék belőle. A Marshall-segélyt a Szovjetunió befolyása alá tartozó országok nem fogadták el, csak a nyugat-, észak-és dél-európai államok használták fel.

javaslatot. Meg kell azonban említeni, hogy a Schuman-terv szellemi atyja Jean Monnet főtitkár volt. (Káldyné et al., 2009)

„... Franciaország, amely több mint húsz éve magára vállalja az egyesült Európa bajnokának szerepét, mindig is a béke szolgálatát tekintette legfőbb céljának. Európa egyesülése nem valósult meg, és beköszöntött a háború időszaka. [...] Európát nem lehet egy csapásra felépíteni, sem pusztán valamely közös szerkezet kialakításával integrálni. [...] Az európai nemzetek összefogásához szükség van arra, hogy Franciaország és Németország között megszűnjön az évszázados ellentét. [...] A francia kormány javaslata, hogy a francia és német szén-és acéltermelést együttesen egy közös Főhatóság alá helyezték, egy Európa más országai előtt is nyitva álló szervezet keretein belül. (...)” (Részlet Schuman beszédéből)²

Mind az európai, mind a német nehézipart újjá kellett építeni, de a katonai fenyegetettség lehetőségét ki kellett zárni. 1951. április 18-án hat ország – Belgium, Franciaország, Hollandia, Luxemburg, Németország és Nagy-Britannia – Párizsban aláírták az Európai Szén-és Acélközösséget megalapító Párizsi Szerződést, mely 1952. augusztus 10-én lépett hatályba, s első elnöke Jean Monnet volt. (<http://europa.eu/>,b.)

1957 márciusában az integrációt kezdeményező hat ország aláírta a Római Szerződést, mellyel létrejött az Európai Atomenergia Közösség, valamint az Európai Gazdasági Közösség, más néven a Közös Piac, mely lehetővé tette a munkaerő, tőke, áruk és szolgáltatások szabad mozgását a tagállamok között („négy szabadság elve”). Ezek a szerződések 1958. január 1-jén léptek hatályba. A három közösség – az ESZAK, az EGK és az Euratom – 1967. július 1-jén olvadt egybe, s folytatta tevékenységét immáron közös integrációként Európai Közösség néven. (Dick L., 2002)

² Káldyné et al., 2009, 44.o.

1. táblázat

<i>Tagországok</i>	<i>Népesség (fő)</i>	<i>Terület (km²)</i>	<i>GDP (mrd US\$)</i>	<i>GDP/fő (US\$/fő)</i>
Belgium	9 052 707	30 528	58,316	6 442
Franciaország	44 788 852	674 843	312,966	6 988
Nyugat-Németország	54 292 038	248 717	400,554	7 378
Olaszország	49 476 000	301 336	265,192	5 360
Luxemburg	310 291	2 586	2,938	9 469
Hollandia	11 186 847	41 526	83,351	7 451
Hatok (1958)	169 106 736	1 299 536	1 123,317	6 643

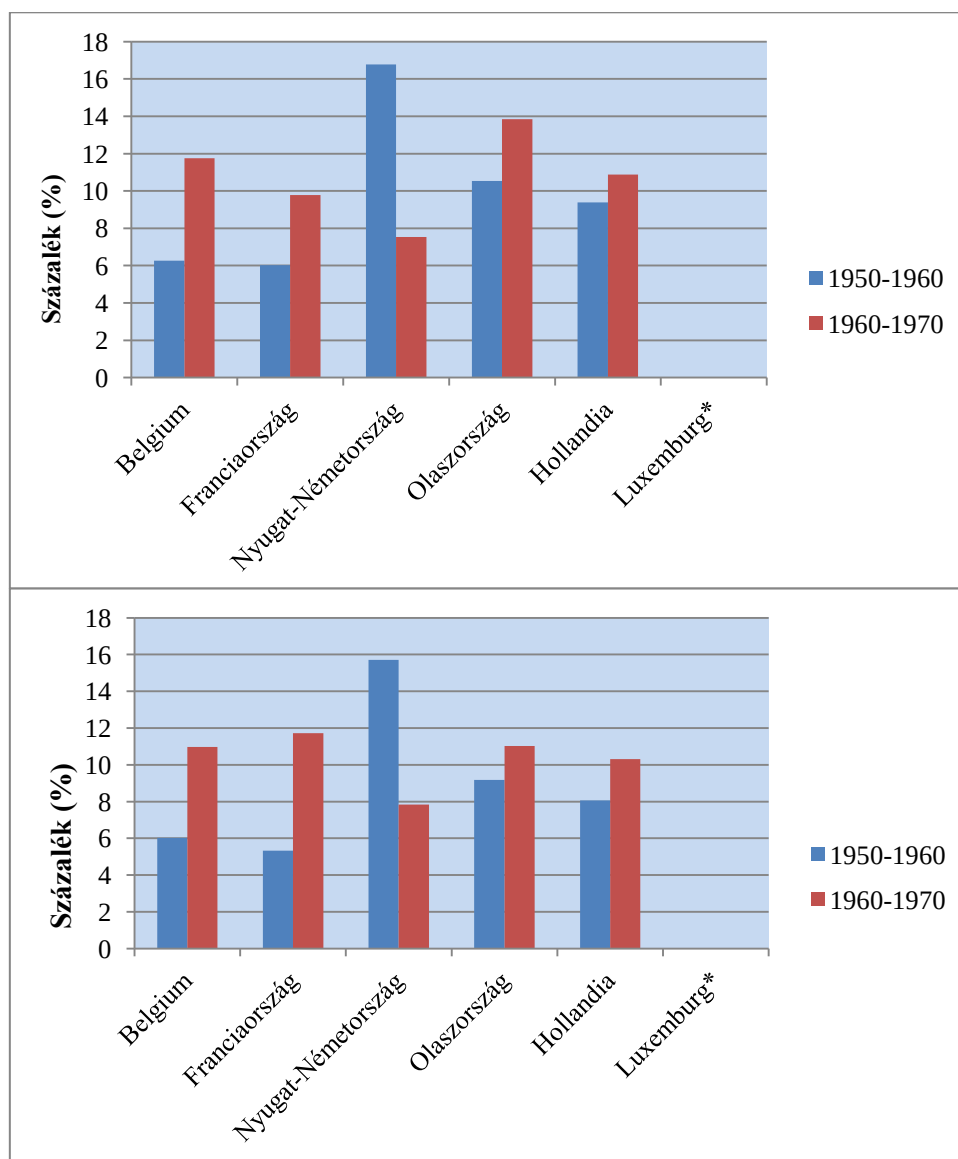
Forrás: <http://www.enotes.com> adatai alapján saját szerkesztés

A fenti táblázatban az Európai Közösséget létrehozó hat ország néhány alap adata – mint a népesség (fő), terület (km²), GDP (milliárd US\$) és egy főre eső GDP (US\$) látható 1958-ban. A hat ország népességéből a legnagyobb részt Nyugat-Németország népessége tette ki, utána rendre következett Olaszország, Franciaország, Hollandia, Belgium és Luxemburg. A legnagyobb területtel Franciaország rendelkezett, utána Olaszország, Nyugat-Németország, Hollandia, Belgium és Luxemburg. A legmagasabb GDP-je szintén Nyugat-Németországnak volt, majd Franciaországnak, Olaszországnak, Hollandiának, Belgiumnak és Luxemburnak. Végül az egy főre jutó GDP a legkisebb országban, Luxemburgban volt a legmagasabb, utána rendre követte őt Hollandia, Nyugat-Németország, Franciaország, Belgium és Olaszország. A táblázat legalsó sorában egy összesített adatcella található, mely az Európai Közösség összadatait szemlélteti.

1.3. A gazdasági fellendülés időszaka – a 60-as évek

Nem hiába mondják a 60-as éveket a gazdasági fellendülés időszakának. Bár a kezdet nehéz volt - az EGK a megalakulását követő első évben majdnem feloszlott - mivel De Gaulle követői hevesen ellenezték a közösség létrejöttét. A francia miniszterelnök azonban országa befolyásának kiterjesztésének fontos kulcsaként tekintett a Közösségre, így támogatta annak további fejlődését. Fontos azt is megemlíteni, hogy az EGK 60-as években produkált fejlődéséhez hozzájárult a francia-német szövetség, a hat alapító országban tapasztalt erőteljes gazdasági növekedés, valamint az Egyesült Államok támogatása is. A Közösségen belüli

kereskedelem az első tíz év során évente 28,4%-os növekedést hozott, a külső országokból származó import átlagosan 10%-kal nőtt. A belső vámok és kvóták eltörlését az eredeti időponthoz képest tizennyolc hónappal hamarabb sikerült befejezni. (Dick L., 2002)

1. ábra: A Hatok áru exportjának és importjának éves értéknövekedési üteme 1950-1960-ig és 1960-1970-ig, százalékban kifejezve

Forrás: <http://unctadstat.unctad.org> adatai alapján saját szerkesztés

*Megjegyzés: adathiány

A fenti ábra a hat alapító ország áru exportjának növekedési ütemét mutatja két időintervallumra levetítve, 1950 és 1960 között, valamint 1960 és 1970 között. Azért ezt a két időintervallumot választottam, mert így jól látható a 60-as évek előtti és utáni export és import

változása. Nézzük először az 1950 és 1960 közötti időszakot: Belgium esetében a növekedési ütem 6,27% volt, Franciaországé 6,03%, Nyugat-Németországé 16,78%, Olaszországé 10,54%, míg Hollandiáé 9,39%, Luxemburgra pedig nem találtam az adott adatbázisban adatot. Az öt országot figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a leggyorsabban Nyugat-Németország áru exportja növekedett, öt követte Olaszország, majd rendre Hollandia, Belgium és Franciaország. 1960 és 1970 között minden ország exportja nagyobb ütemben növekedett az 1950 és 1960 közötti időtartamhoz képest, egyedül Nyugat-Németország mutat a növekedésben visszaeső tendenciát, melynek oka az volt, hogy 1967-ben bekövetkezett a háború utáni első recesszió és az infláció is felgyorsult. Nyugat-Németország gazdasági növekedésének üteme az 1973-as olajárrobbanásig gyakorlatilag megfelelődött. Belgiumnak az előző évekhez képest közel 5,5%-kal volt nagyobb a növekedési üteme, Franciaországnak 3,7%-kal, Nyugat-Németország növekedési üteme, mint már említettem visszaesett 9,25%-kal, Hollandiáé pedig körülbelül 1,5%-kal nőtt.

Az alsó ábrán látható Hatok importja szintén ugrásszerűen nőtt a 60-as években az előzőekhez képest. Az 50-es években Belgium áru importjának növekedési üteme 6,03% volt, Franciaországé 5,33%, Nyugat-Németországé 15,71%, Olaszország esetében 9,17%-os növekedésről, míg Hollandiáé 8,06%. A következő évtizedben szintén nagyobb mértékű növekedés figyelhető meg az import terén is. Nyugat-Németország növekedése ez esetben is kisebb tendenciát mutat, hasonlóan az exportéhoz. Belgium importja 4,95%-kal gyorsabban növekedett az előző évtizedhez képest, Franciaországé közel 6,5%-kal, Nyugat-Németországé visszaesett majdnem 8%-kal, Olaszországé 1,9%-kal nőtt gyorsabban, Hollandiáé 2,25%-kal.

Összességében tehát elmondhatjuk, hogy a 60-as évek tényleg gazdasági fellendülést hozott a kereskedelem terén, mind az import, mind az export viszonylatában, hiszen a vizsgált országok mindegyikében az 50-es évekhez képest növekedés figyelhető meg.

1.3.1. A szabad kereskedelem létrejötte

1968. július 1-jével létrejött a vámunió a tagországok között, azaz mind az Unióban előállított, mind az Unión kívüli országból származó áruk szabadon mozoghattak. Ez annyit jelentett, hogy megszűntek az uniós tagállamok határain fizetett vámok és egységes uniós importvámrendszer lépett életbe. Ezzel párhuzamosan viszont azonos vámtételeket szabtak meg harmadik országokból behozott árukra is. Az Unión kívüli országokból behozott áruk esetében akkor kell a vámot megfizetni, amikor a termék átlépi az EU külső határát. Ezek után nem kerül sor további ellenőrzésekre, s további vámtételeket sem kell utánuk fizetni. Megszületett a világ legnagyobb kereskedelmi csoportja, s rohamosan bővült a kereskedelem mind a Hatok, mind pedig a Közösség és a világ többi része között. (<http://europa.eu>, c.)

A kereskedelem liberalizálását követően 1958 és 1973 között a vámuniónak köszönhetően az Unión belüli kereskedelem rendkívül nagy ütemben növekedett. Az összes külkereskedelem évi 8%-kal növekedett, a Közösségen belüli kereskedelem elérte a 12%-ot. Ennek következtében 1973-ra a Közösségen belüli kereskedelem 50%-át tette ki a tagállamok összkereskedelmének. Ezen kívül ebben az időszakban sor került a gyors műszaki fejlesztésre, a gazdaság szerkezete radikálisan modernizálódott, a fogyasztás dinamikusan bővült, a GDP növekedése pedig elérte az 5%-ot. Ezen sikerek láttán az EGK már a monetáris unió bevezetésén gondolkozott. (Horváth Z., 2011)

1.3.2. Közös mezőgazdasági politika bevezetése

A mezőgazdaság jelentős gazdasági ágazatnak számított az 1950-es években Nyugat-Európában. A háború után minden kormány a mezőgazdasági termelés növekedését szorgalmazta: egyes államok diszkriminatív kereskedelmi politikával és állami támogatással igyekeztek megvédeni agrárszektorukat. A közös agrárpolitika kérdését már évekkel korábban felvetették. Az ágazat megfelelőnek mutatkozott arra, hogy közös politikát alakítsanak ki neki. 1960-ra három alapelv kristályosodott ki: biztosítson megfelelő életszínvonalat a mezőgazdasági lakosságnak, stabilizálja a piacot és biztosítson megfelelő élelmiszerárakat a fogyasztók számára. 1962 és 1967 között kezdték egységesíteni a legfontosabb mezőgazdasági termékek árait. Az egységes belső árat az úgynevezett lefölözéssel kívánták megóvni a külső nyomástól. A program költségeit az 1962-ben létesített Európai Mezőgazdasági Orientációs és Garanciaalapból (EMOGA) fedezték. A Közös Agrárpolitika (KAP) 1968 júliusában került bevezetésre. A KAP-ot rengeteg kritika érte, mivel figyelmen

kívül hagyta a fogyasztók érdekeit, nem stabilizálta a termelést, hozzájárult az inflációs áruk kialakulásához, ráadásul rengeteg pénzbe került az adófizetőknek. (Urwin W.D., 2003)

2. BŐVÍTÉSEK SOROZATA 1973-TÓL 2004-IG, AZ ELŐNYÖK ÉS HÁTRÁNYOK ELEMZÉSE

A bővítés már az Unió megalapításától kezdve fontos szerepet játszott az EU jövőjének megalapozásában. Az alapító tagok bíztak annyira az elképzelésükben, hogy más európai országoknak is meghagyják a lehetőségét annak, hogy csatlakozzanak az integrációhoz. Az európai politikai színtéren végbemenő változásokra válaszul, az EU 50 éve segítséget nyújt azoknak az országoknak, akik képesnek mutatkoznak arra, hogy az Unió tagjává válhassanak: ösztönzi a gazdasági növekedést és erősíti a demokratikus erőket. (<http://europa.eu>, d.)

Az Európai Közösség bővítése folyamatosan zajlik, napjainkban is több ország van tagjelölt státuszban, de erről még a későbbiekben fogok szót ejteni egy külön fejezetben. Az Európai Unió mai állapotát és nagyságát több bővítési hullám következtében érte el. Az első bővítés az északi bővítés volt 1973-ban, ezt követte a déli bővítés 1981-ben és 1986-ban. Ezután 1995-ben három EFTA ország is tagja lett az akkor már Európai Unió néven ismert közösségnek, amit a keleti bővítés követett 2004-ben, ami az Európai Unió legnagyobb számú bővítése volt, ugyanis ekkor tíz új ország csatlakozott. 2007-ben lett tag Bulgária és Románia, s 2013 júliusában pedig Horvátország. Ám ahhoz, hogy egy ország megkezdhesse csatlakozási tárgyalásait az Európai Unióval, először is meg kell felelnie a Koppenhágai Kritériumoknak, amelyet az 1993-as koppenhágai csúcstalálkozón tárt a csatlakozó országok elé az Unió. Ezek a kritériumok a következők:

1. Garantálva kell, hogy legyen a csatlakozni kívánó országban a demokrácia, a jogállamiság, az emberi jogok, valamint a kisebbségek tiszteletét és védelmét biztosító intézmények stabil lábakon állása.
2. Legyen működő a piacgazdasága, valamint kész legyen vállalni a kihívásokat, azaz képes legyen megbirkózni az Unió belső piacán történő versennyel, s erőviszonyokkal.
3. Képes legyen a közösségi jogszabályokból fakadó jogokat és kötelezettségeket vállalni.
4. Képes legyen azonosulni a politikai, gazdasági és monetáris egységre való törekvéssel.
5. Hozzájáruljon ahhoz, hogy az Unió új tagországok befogadására legyen képes, s fenn tudja tartani az európai integráció lendületét. (www.euvonal.hu)

2.1. 1973 – Az északi bővítés

Az első bővítési hullámra 1973-ban került sor. Az Egyesült Királyság - látva az integráció sikereit – már 1961-ben csatlakozni kívánt a Közösséghez Írországgal, Dániával és Norvégiával egyetemben, annak ellenére, hogy létrehozta az EFTA-t, azonban De Gaulle tábornok – tartva az USA befolyásától és arra hivatkozva, hogy Nagy-Britannia „még nem érett meg” a közös piaci tagságra – elutasította. 1967-ben a britek újra próbálkoztak, azonban a francia miniszterelnök ezt is visszautasította. Változás akkor következett be, amikor 1969-ben De Gaulle lemondott, s utódja, Pompidou a Közösség többi tagjával és az Egyesült Államokkal is az ellentétek enyhítését próbálta meg szorgalmazni. A britek csatlakozása azért is vált egyre fontosabbá a franciák számára, mert a növekvő német gazdaságot ellensúlyozni kellett. Az 1969-ben tartott Hágai csúcson úgy döntöttek, hogy megkezdik a csatlakozási tárgyalásokat Nagy-Britanniával, melyre 1970 júniusában került sor, Dániával, Írországgal és Norvégiával egyetemben. Az Európai Közösség konkrét kritériumokat még nem fogalmazott meg, azonban voltak bizonyos feltételek, amelyeket a csatlakozni kívánó országoknak tényként kellett közölniük.

- Minden országnak el kell fogadnia a Római Szerződésben foglaltakat, valamint az azóta hozott döntéseket.
- A támogatási problémákat átmeneti intézkedésekkel kell megoldani, melyeknek kölcsönösen előnyösnek kell lenniük.
- Az átmeneti időszaknak csak a kereskedelem területén kell időben ugyanolyan hosszúnak lennie, más ágazatok terén országoként eltérőek lehetnek.

Az újonnan csatlakozó országoknak el kellett fogadniuk a Közösség szerződéseit, s öt évet kaptak, hogy alkalmazkodni tudjanak. Kemény tárgyalások után 1972. január 22-én aláírták a csatlakozási szerződéseket, melyeket népszavazások követtek a csatlakozni kívánó országokban. Nagy-Britanniában a parlament 365 „igen”-nel és 244 „nem”-mel a tagság mellett döntött, Dániában a lakosság 63%-a, Írországbán a lakosság 83%-a támogatta a Közösséghez való csatlakozást, Norvégiában pedig a lakosság 57%-a elutasította azt, így nem csatlakozott, de szabadkereskedelmi megállapodást kötött az Európai Közösséggel. Dánia és Nagy-Britannia kilépett az EFTA-ból, azonban a szabadkereskedelmi kapcsolat megmaradt. 1973. január 1.-jével Nagy-Britannia, Írország és Dánia teljes jogú tagja lett az Európai Közösségnek. (Bozsik N., 2011)

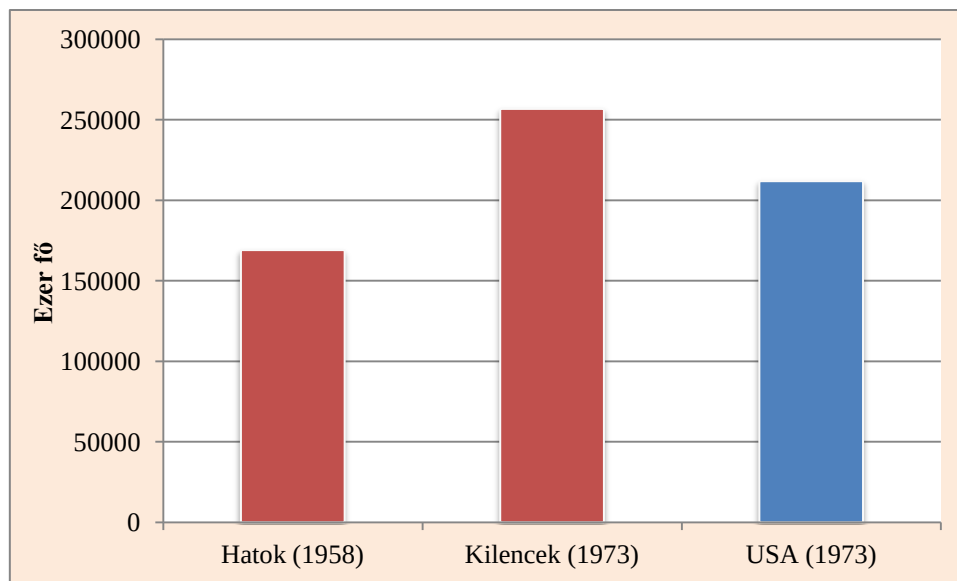
Az 1973-ban csatlakozott országok adatai, illetve százalékos hatása a Hatok adataira

2. táblázat

<i>Tagországok</i>	<i>Népesség (fő)</i>	<i>Terület (km²)</i>	<i>GDP (mrd US\$)</i>	<i>GDP/fő (US\$/fő)</i>
<i>Dánia</i>	5 021 861	43 094	70,032	13 945
<i>Írország</i>	3 073 200	70 273	21,103	6 867
<i>Egyesült Királyság</i>	56 210 000	244 820	675,941	12 025
<i>Csatlakozó országok</i>	64 305 061	358 187	767,076	11 929
<i>Jelenlegi tagok (1973)</i>	192 457 106	1 299 536	2381,396	12 374
<i>Kilencek (1973)</i>	256 762 167	1 657 723	3148,472	12 626
<i>Változás (%)</i>	33,41	27,56	32,21	-0,91

Forrás: <http://www.enotes.com> adatai alapján saját szerkesztés

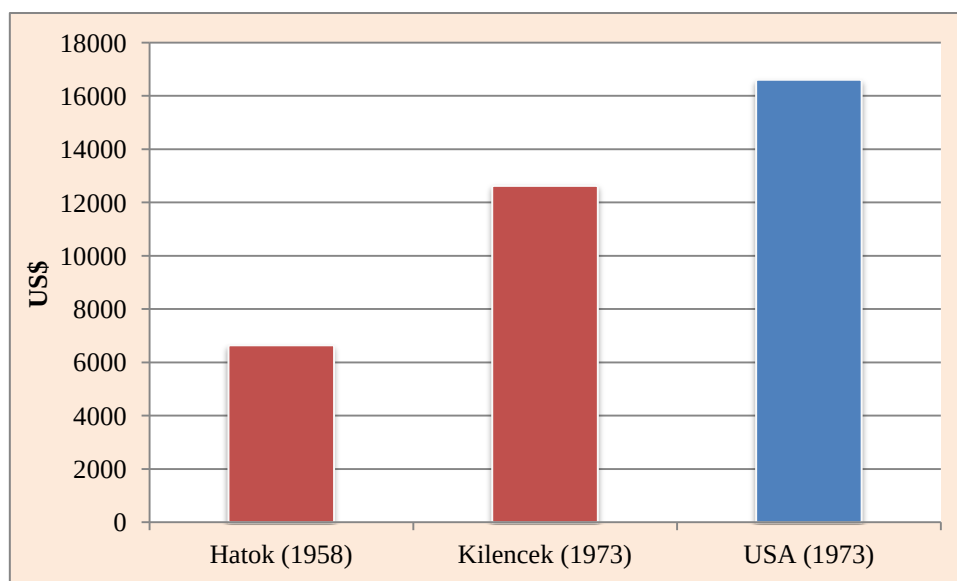
A fenti táblázatban az 1973-ban csatlakozott országok adatait láthatjuk, összevetve a Hatok 1973-as adataival, illetve azt, hogy a Közösség Kilencekké bővülése milyen változásokat idézett elő. Dánia, Írország és az Egyesült Királyság csatlakozásával a Közösség népessége több, mint 255 millió főre bővült, ami 33,41%-os növekedést jelent. Ami a terület nagyságát illeti, a három ország csatlakozásával 27,56%-kal lett nagyobb az Európai Közösség összterülete. GDP tekintetében 32,21%-kal lett nagyobb a Hatokéhoz képest, míg az egy főre eső GDP 0,91%-kal csökkent. Ez Írországnak volt leginkább köszönhető, hiszen a hetvenes években rendkívül nagyok voltak a regionális különbségek, s magas tőkehiány miatt a modernizáció is akadályoztatva volt. Ez azonban csak a csatlakozásuk első pár évében volt így, hiszen a nyolcvanas évekre Írország a Közösség egyik legnyitottabb és leggyorsabban fejlődő gazdasága lett.

2. ábra: A Közösség népességének változása 1958-ról 1973-ra és összehasonlítása az USA 1973-as népességével

Forrás: World Bank adatai alapján saját szerkesztés

A fenti ábrán a népesség a Közösség népességváltozását szemléltettem 1958-ról 1973-ra és vettem össze az Egyesült Államok 1973-as népességével. A Közösség népessége 1958-ban közel 170 millió fő volt, ami 1973-ra, mikor Írország, Dánia és az Egyesült Királyság csatlakoztak, picivel több, mint 50%-kal – 256 762 167 főre - nőtt. Az Amerikai Egyesült Államok népessége 1973-ban közel 212 millió fő volt, ami azt jelenti, hogy a Hatok Kilencekké bővülésével 1973-ban a Közösség népessége meghaladta az Egyesült Államokét közel 45 ezer fővel.

3. ábra: A Közösség egy főre eső GDP-jének változása 1958-ról 1973-ra és összehasonlítása az USA 1973-as egy főre eső GDP-jével

Forrás: World Bank és <http://www.nationmaster.com> adatai alapján saját szerkesztés

A fenti ábrán a Hatok és Kilencek egy főre eső GDP-jét láthatjuk létrejöttük évében, valamint az Egyesült Államok egy főre eső GDP-jét 1973-ban. A Hatok egy főre eső GDP-je kicsivel több, mint 6,5 ezer dollár volt 1958-ban, míg a Kilenceké 1973-ban már meghaladta a 12,5 ezer dollárt. Ez alapján elmondhatjuk, hogy a Közösség egy főre eső GDP-je 1973-ra közel kétszerese lett a Hatokénak, ami nem csoda, hiszen 1973-ban meglehetősen fejlett országok csatlakoztak a Közösséghez. Az USA egy főre eső GDP-je 16 607 US\$ volt 1973-ban, tehát a Kilencek fejlettsége még így sem érte el az Egyesült Államokét, az USA egy főre eső GDP-je közel 32%-kal volt több.

A bővülés következtében a Közösség jelentős előrelépésre tett szert világgazdasági súlyának növelésében, különösen a brit csatlakozás miatt. Ezután az Egyesült Államok inkább már versenytársként kezelte az Európai Közösséget, s a hetvenes évekre egyértelműen kirajzolódott, hogy a világ három legnagyobb gazdasági hatalma, az úgy nevezett Triád lett, vagyis az Egyesült Államok, Japán és az Európai Közösségek. Bár hiába növekedett egyre gyorsabban gazdaságilag a Közösség, a Kilencek első évei mégsem mondhatóak túl sikeresnek. Ennek több oka is volt. Először is az 1973-ban kitört olajválság, és a Bretton-Woods-i pénzügyi rendszer szétesése is rendkívül negatív hatásokkal járt, mely elsősorban a Közösségen belüli kereskedelmet zavarta meg. (Horváth Z., 2011)

A kereskedelmi problémákon kívül a tagállamok egyre magasabb inflációval küszködtek, s munkanélküliség is egyre inkább növekvő tendenciát mutatott, ennek következtében a fizetési mérleg súlyos deficitet mutatott. A tagállamok kormányai egyre inkább szükségét érezték annak, hogy különböző megszorító intézkedéseket vezessenek be, ami azért volt probléma, mert így egyre nehezebben lehetett rábíni őket arra, hogy forrásokat szabadítsanak fel a Közösség új intézkedéseinek finanszírozására. Mindezek ellenére az 1974-es EK csúcson döntés született az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA) létrehozásáról, melynek célja az volt, hogy felszámolja a regionális különbségeket a Közösségen belül. Az alap fő haszonélvezői az első évtizedben az Egyesült Királyság, Írország és Olaszország volt. (Dick L., 2002)

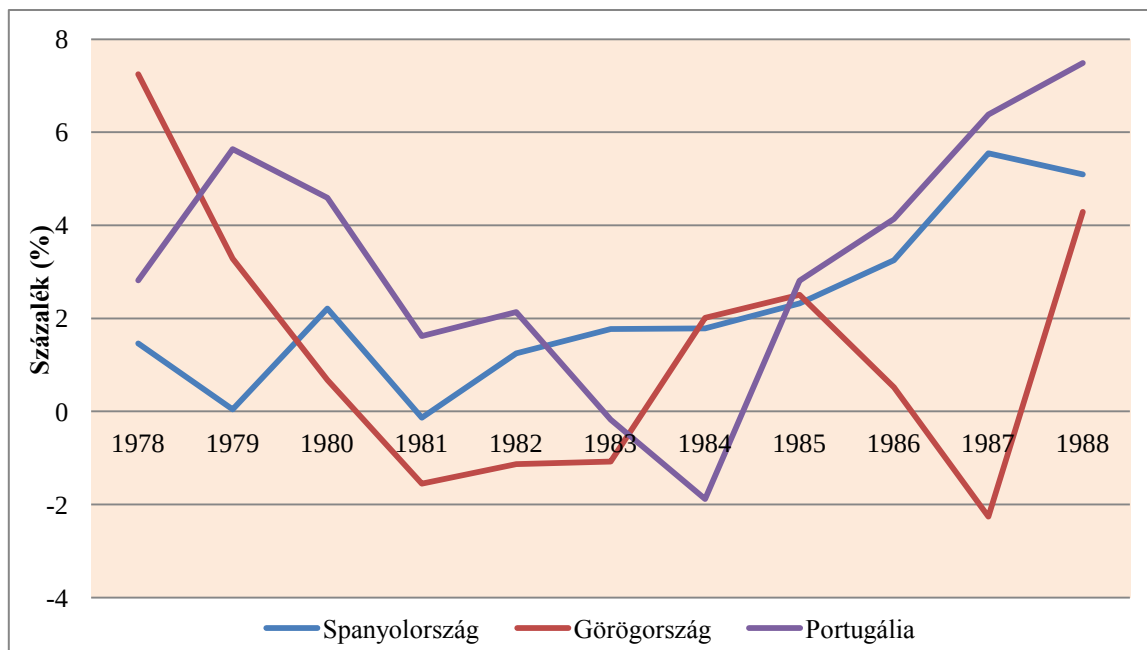
2.2. 1981-1986 – A déli bővítés

A világháború után három, nem kommunista ország került a nyugat-európai politika periferiájára. Görögország, Spanyolország és Portugália kimaradt a kialakulóban lévő nemzetközi integrációs együttműködésből, annak ellenére, hogy például Portugália alapító tagja volt a NATO-nak és az EFTA-nak, Görögország már 1952-ben belépett a NATO-ba és társult tagja lett az Európai Közösségnek, valamint Spanyolország 1960-ban csatlakozott az OECD-hez és a GATT-hoz. Mindezek ellenére mindhárom ország periférikus maradt. Spanyolország és Portugália diktatórikus politikai berendezkedésük miatt, Görögországban pedig jelentős személyiségek határozták meg a politikai versenyt, mintsem pártok, bár politikai rendszere féldemokratikus volt. Változás a hetvenes évek közepén következett be, amikor az akkori politikai rendszer mindhárom országban összeomlott, az új politikai berendezkedés pedig már demokratikus elvek mentén szerveződött, ebből kifolyólag mindhárom ország benyújtotta csatlakozási kérelmét az Európai Közösséghez. Görögország már 1975-ben kifejezte csatlakozási szándékát, melyet a Bizottság óvatosan fogadott, figyelembe véve azt, hogy milyen gazdasági problémákkal járna az ország csatlakozása mind Görögországot nézve, mind az Európai Közösséget. Ezért egy olyan határozatlan idejű belépés előtti átmeneti időszakot javasolt a testület az ország számára, mely segítségével kellő mértékben felzárkózhatna az eddigi tagokhoz, s lenne elég ideje bevezetni a szükséges gazdasági reformokat. Azonban ezt a Tanács 1976 februárjában elutasította, s azonnal megkezdte a csatlakozási tárgyalásokat. A Csatlakozási Szerződés aláírására 1979 májusában került sor Athénban. A szerződés értelmében Görögország ötéves átmeneti időszakot kapott,

valamint két évet, hogy bizonyos mezőgazdasági termékek vámjait eltörölje, s hogy a munkaerő szabad áramlását biztosítani tudja. A csatlakozásra 1981. január 1-jén került sor. (Urwin W. D., 2003)

Igazi problémát azonban a Spanyolországgal és Portugáliával folytatott tárgyalások jelentettek. Egyrészt, mert a két országnak sokkal szigorúbb tárgyalási feltételei voltak, másrészt pedig a közösségben is sokan ellenezték a belépésüket, különösen a franciák, mert a francia gazdák féltek a spanyol versenytársak versenyétől. Sokan féltek, hogy Franciaország ismét megvétőzza a csatlakozást. Ez nem történt meg, azonban De Gaulle utódja, Giscard d'Estaing elnök az 1980-as években mindent megtett annak érdekében, hogy lassítsa a tárgyalások folyamatát. Portugália esetében az ország fejletlenségéből adódóan kevesebb volt a konfliktus, illetve a problémás terület, a portugál csatlakozás azonban a spanyol függvénye volt. Végül 1985 júniusában aláírták a csatlakozási szerződéseket és 1986 januárjában a másik két mediterrán ország is a közösség tagja lett. (Dick L. 2002)

Görögország, Spanyolország és Portugália csatlakozása után a legfőbb kérdés az volt, hogy mi a fontosabb; az integráció területi növelése, vagyis az, hogy akár kevésbé fejlett országok felvételével is, de növeljék az integráció területi nagyságát vagy a gazdasági integráció elmélyítése, azaz a gazdasági tényezők áramlásának szabadabbá tétele. Az, hogy mindkét lehetőséget meg tudják valósítani azonban nagy kockázatokat rejtett magában. Nem lehetett tudni, hogy fognak reagálni az országok a tagságra és egységes belső piac kialakítására irányuló reformokra. Azonban az azóta eltelt idő tényei alapján megállapíthatjuk, hogy fejletlenebb országok csatlakozásának is lehetnek pozitív és negatív hatásai is, melyek az idő múlásával vagy erős gazdasági fejlődéshez és modernizációhoz vagy pedig jelentős visszaeséshez vezethetnek. (Balbisi L., 2001)

4. ábra: Görögország, Spanyolország és Portugália egy főre eső GDP-jének éves növekedési változása (előző év=100%)

Forrás: World Bank adatai alapján saját szerkesztés

A fenti ábrán a három déli ország egy főre eső GDP-jének növekedési ütemét láthatjuk 1978 és 1988 között. Úgy gondolom, hogy ebben az időintervallumban jól megfigyelhető az egyes országok csatlakozásuk előtti és utáni fejlődése. Görögország esetében 1978-tól 1981-ig folyamatosan csökkent a növekedés üteme, míg 1981-ben növekedés helyett közel 1,5%-kal csökkent az egy főre eső GDP. A Közösséghez történő csatlakozás után azonban ismét növekedésnek indult, a visszaesés mértéke évről évre csökkent, 1984-ben már újra 2%-os növekedést produkált, s csökkenés 1987-ben jelentkezett ismét, ám 1988-tól ismét növekedésnek indult. Spanyolország és Portugália közül Spanyolország nagyobb ütemben növekedett 1978 és 1982 között, 1982 és 1985 között Portugália növekedett kevésbé gyorsabban, 1984-ben csökkent az egy főre eső GDP-je. A csatlakozást megelőző évben és az azt követő években azonban mindkét ország esetében dinamikus növekedést figyelhetünk meg.

3. táblázat

<i>Tagországok</i>	<i>Népesség (fő)</i>	<i>Terület (km²)</i>	<i>GDP (mrd US\$)</i>	<i>GDP/fő (US\$/fő)</i>
Görögország	9 729 350	131 945	86,553	8 896
Portugália	9 907 411	92 391	85,61	8 641
Spanyolország	38 707 556	504 782	386,998	9 998
Csatlakozó országok	58 344 317	729 118	559,161	27 535
Jelenlegi tagok (1986)	283 127 902	1 789 668	4 186,176	15 312
Tizenketek (1986)	366 867 431	2 386 841	4 658,784	14 468
Változás	29,6	33,37	11,29	-5,5

Forrás: <http://www.enotes.com/> alapján saját szerkesztés

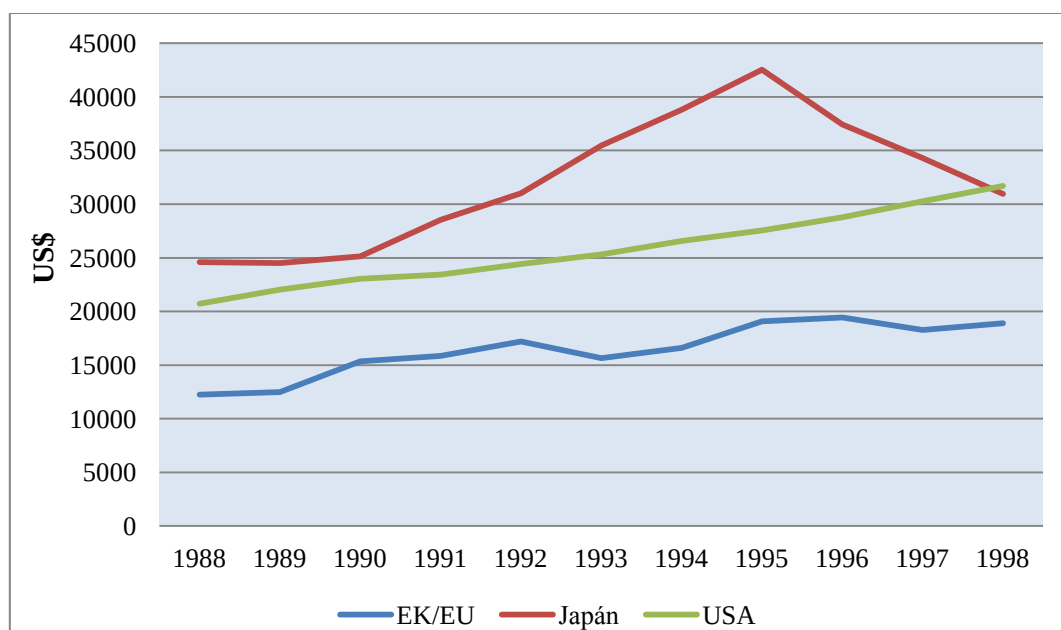
A fenti táblázat a déli bővítéssel csatlakozott országok egyes adatait tartalmazza, valamint a csatlakozásukkal járó változásokat százalékban kifejezve. A három ország csatlakozásával közel 59 millió fővel nőtt a népesség, 283 milliőről majdnem 367 millióra, ami 29,6%-os növekedéssel egyenlő. Ami a területi változásokat illeti, a három ország összterületével összesen 2 386 841 km² –re nőtt a Közösség területe, ami 33,37%-os növekedést jelent. A Közösség GDP-je 11,29%-kal lett több, 4186 milliárd USD-ről 4658 milliárd USD-re nőtt. Az egy főre eső GDP-ben viszont csökkenés figyelhető meg, melynek az oka az, hogy az 1981-ben csatlakozott Görögország, és az 1986-ban csatlakozott Spanyolország és Portugália három, erősen periférikus ország volt, vagyis gazdaságuk is jóval elmaradottabb volt az akkori nyugatikétól, illetve a Közösség akkori tagjaiétól. A csökkenés 5,5%-os volt, az akkori 15 312 USD/fő-ről 14 468 USD/fő-re csökkent.

2.3. 1995 – Ausztria, Finnország és Svédország csatlakozása

Az 1990-es évek radikális változásokat hoztak Európa életében. 1989. november 9-én leomlott a berlini fal, s ezután sorra jöttek létre a piacgazdaságra áttérő demokratikus államok. Egyedül az NDK helyzete volt sajátos, ugyanis 1990. október 3-án önként egyesült a volt NSZK-val, így létrejött az egységes Németország. Ez volt a Közösség egyedüli olyan bővítése, amikor egy ország mindenféle előzetes tárgyalások nélkül az Európai Közösségek tagja lett. Az ezt követő években a nyugati országrész legfőbb feladata az lett, hogy az újonnan csatlakozott országrészt felzárkóztassa és átalakítsa. Ezekben az években a Közösség is strukturális változásokon ment keresztül, hiszen újabb három ország csatlakozott hozzájuk. A rendszerváltást követően az Európai Közösség gazdasági hullámvölgybe került, melyet a kelet-európai országok rendszerváltás utáni visszaesése csak tovább súlyosbított. Ez leginkább a gazdasági növekedésre, az inflációra és a munkanélküliségre volt nagy hatással. (Bozsik N., 2011)

A kétpólusú világrendszer felbomlásával egyre több korábban semleges európai ország számára vált fontossá az, hogy a Közösség tagja legyen. Az elsők között volt Ausztria, aki 1989-ben nyújtotta be először csatlakozási kérelmét, majd őt követte 1991-ben Svédország, 1992-ben pedig Finnország és másodszorra Norvégia. Mivel a Közösség az Európai Unió létrehozása előtt nem tervezte annak bővítését, így a csatlakozási kérelmüket benyújtott országokkal előbb csak egy magas szintű, gazdasági jellegű társulásról kezdtek tárgyalásokat. Így valósulhatott meg az, hogy 1992-ben az Európai Közösség és az EFTA képviselői aláírták az Európai Gazdasági Térségről szóló megállapodást, melynek egyedül Svájc nem lett a tagja, ugyanis ott a népszavazás elutasította. Svédországgal, Finnországgal, Ausztriával és Norvégiával a Maastrichti Szerződés aláírása után kezdődtek meg a csatlakozási tárgyalások. Mivel ezek az országok gazdaságilag a legfejlettebb országok közé tartoztak, a teljes jogú tagság feltételeiről körülbelül egy év leforgása alatt sikerült megegyezni. A norvég népszavazás másodszor is elutasította a csatlakozást, a másik három ország 1995. január 1-jével lett az Európai Unió tagja. (Bozsik N., 2011.)

2.3.1. Az egy főre eső GDP alakulásának elemzése

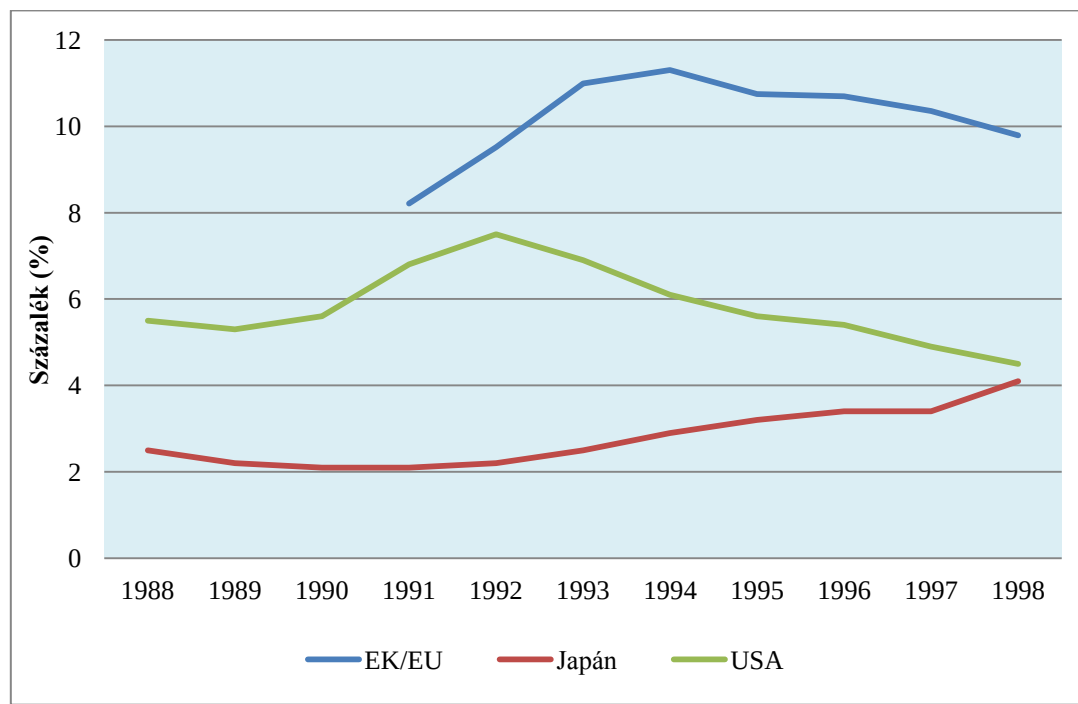
5. ábra: A Triád országainak egy főre eső GDP-jének összehasonlítása 1988 és 1998 között

Forrás: World Bank adatai alapján saját szerkesztés

A fenti ábrán a Triád országainak – az Európai Unió, Japán és az Egyesült Államok – egy főre eső GDP-jének változását szemléltettem 1988 és 1998 között. Megfigyelhetjük, hogy ebben az időszakban a legdinamikusabban fejlődő gazdaság Japán volt, majd őt követte az Egyesült Államok, s az Európai Unió mindkét gazdaság fejlődési ütemétől jócskán el van maradva. Míg 1988-ban Japán egy főre eső GDP-je 25 000 dollár körül mozgott, és az USA-é 20 000 dollár fölött, addig az Európai Unióé mindössze 12 500 dollár körül volt. Jól látható, hogy a vizsgált időintervallumon belül Japán dinamikus fejlődésen ment keresztül, 1989-ről 1995-re közel 20 000 dollárral nőtt meg, így 42 000 dollár körül mozgott az egy főre eső GDP-je, az Egyesült Államoké 27 000 dollár volt megközelítőleg, míg az Európai Unióé a 20 000-t sem érte el. Japán 1995-ös tetőzése után folyamatos csökkenés figyelhető meg, míg az USA esetében lassú, de dinamikus növekedés, s 1997 után már utolérte Japánt, ebben az évben mindkét gazdaság egy főre eső GDP-je meghaladta a 30 000 dollárt. Innentől kezdve az Egyesült Államok növekvő tendenciát mutatott, míg Japán csökkenőt. Eközben az Európai Unió fejlődése változó volt. Míg az előző két esetben folyamatos növekedést figyelhettünk meg, addig az Unió egy főre eső GDP-jének a változása a vizsgált időszakban hol növekedett, hol csökkent, bár drasztikus visszaesés itt sem figyelhető meg. A három gazdaság egy főre

eső GDP-jének alakulását összevetve megállapíthatjuk, hogy bár 1995 után az Európai Unió esetében nem következett be jelentős változás, azonban növekedési üteme jócskán elmaradt mind az USA-étól, mind pedig Japánétól.

2.3.2. A munkanélküliség alakulásának elemzése

6. ábra: A munkanélküliség nagysága a teljes munkaerő százalékában 1988 és 1998 között a Triád országaiban

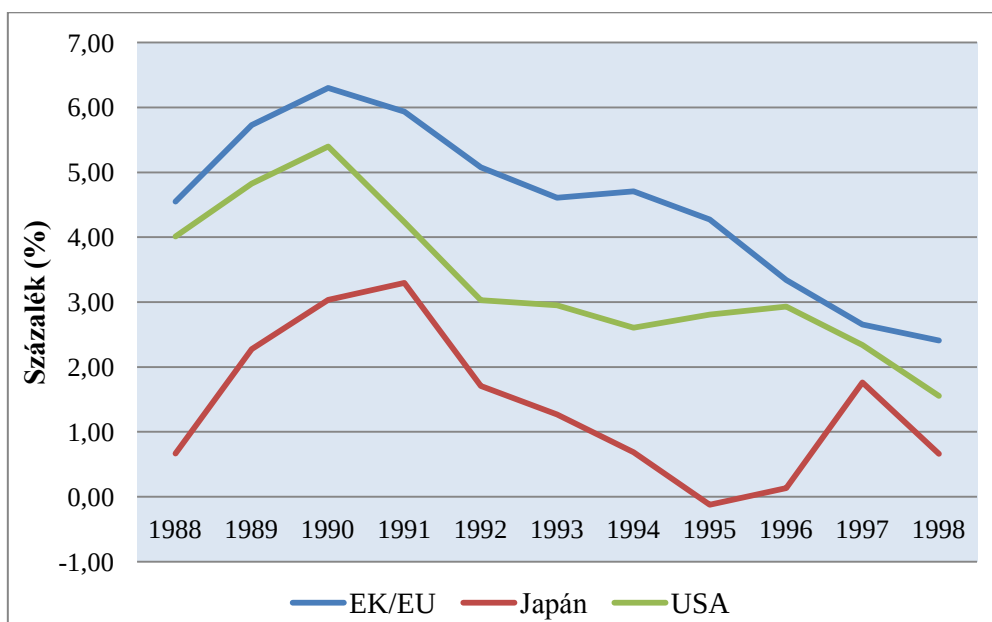
Forrás: World Bank adatai alapján saját szerkesztés

Megjegyzés: Az Európai Közösségek esetében 1988 és 1991 között adathiány miatt nem került ábrázolásra a munkanélküliség.

Ami a munkanélküliséget illeti, a vizsgált időszakon belül Japánban volt a legalacsonyabb, míg az Európai Unióban a legmagasabb. Japán esetében nagyjából U alakú görbét figyelhetünk meg, ami azt jelenti, hogy az 1998-as körülbelül 2,5%-os munkanélküliség 1991-ig folyamatosan lecsökkent 2%-ra, majd ettől az évtől kezdve folyamatosan növekedő tendenciát mutatott, ami 1997-re elérte a 3,4%-ot, majd 1998-ra ugrásszerűen megugrott 4% fölé. Míg a 4% körüli értéket Japán növekedéssel, addig az Egyesült Államok folyamatos csökkenéssel érte el. 1988-1992-re 5,5%-ról 7,5%-ra nőtt a munkanélküliség az USA-ban, ám ettől az évtől kezdve folyamatos csökkenésnek indult, s rohamosan közeledett a Japán értékhez. Ami az Európai Közösséget illeti, a munkanélküliség kiugróan magas volt a vizsgált időszakban, azonban ebben az esetben csak a rendszerváltás utáni időszakot vizsgáltam,

ugyanis előtte nem állt rendelkezésre adat az említett adatbázisban. Tehát a rendszerváltás után ugrásszerűen megnőtt a munka nélkül maradtak száma, bár így is elég magas volt a munkanélküliség, 1990-ben a teljes foglalkoztatottság több mint 8%-a volt munkanélküli, ami 1993-ra elérte a 11%-ot, 1994-re pedig rohamosan közelített a 12%-hoz. 1995-től, a három új ország csatlakozásától a munkanélküliség csökkenésnek indult, ám még 1998-ban is 10% körüli volt, ami még így is jócskán felülmúlta a másik két gazdaságban tapasztalható munkanélküliséget.

2.3.3. Az infláció alakulásának elemzése

7. ábra: Az infláció alakulása a Triád országaiiban 1988 és 1998 között (előző év=100%)

Forrás: World Bank adatai alapján saját szerkesztés

Ha megfigyeljük, a vizsgált időszakban Japánban volt legalacsonyabb az infláció a három gazdaság közül, habár mindhárom esetben elég változatos alakulást tapasztalhatunk. Japánban egészen 1991-ig növekedett a infláció, 1990-ről 1991-re majdnem 3,5%-kal, ami a vizsgált időszakban Japán esetében a legmagasabb volt. 1991-től egyre csökkent a növekedés mértéke, olyannyira, hogy 1994-ről 1995-re bár csekély mértékben, körülbelül 0,2%-kal. Ám amilyen tartós volt a növekedés mértékének csökkenése, ezután olyan gyorsan el is kezdett ismét növekedni, s 1997-remár megint közeledett a 2%-hoz az éves növekedési mérték. Ami az Egyesült Államokat illeti, hasonló pályát járt be az infláció éves alakulása, azonban nála nem tapasztalható csökkenés, csak az éves növekedés mértékének a csökkenése. Az USA-ban 1990-től kezdett az infláció csökkenni, de nem volt jelentősebb változás tapasztalható. A

három gazdaság közül az Európai Unióban volt a vizsgált időszak alatt a legmagasabb az inflációnövekedés. 1988-1990-ig évről évre nőtt a növekedés mértéke, azonban 1990-től csekély módon bár, de csökkenni kezdett. A növekedés mértéke innentől kezdve folyamatosan csökkent, olyannyira, hogy 1997-ben már rohamosan megközelítette az Egyesült Államokét. Jelentősebb csökkenés 1995-től figyelhető meg, tehát a 3 új tagállam csatlakozása pozitívan hatott az Unió inflációjának alakulására.

Az 1995-ben csatlakozott országok adatai, illetve százalékos hatása a Tizenkettek adataira

4. táblázat

<i>Tagországok</i>	Népesség (fő)	Terület (km²)	GDP (mrd US\$)	GDP/fő (US\$/fő)
<i>Ausztria</i>	8 206 524	83 871	145,2	18 048
<i>Finnország</i>	5 261 008	338 145	81,0	15 859
<i>Svédország</i>	9 047 752	449 964	156,6	17 644
<i>Csatlakozó országok</i>	22 029 977	871 980	382,8	17 378
<i>Jelenlegi tagok (1995)</i>	350 909 402	2 495 174	5 894,2	16 797
<i>Tizenötök (1995)</i>	372 939 379	3 361 154	6 277,1	16 831
<i>Változás (%)</i>	6,28	34,95	6,50	0,20

Forrás: <http://www.enotes.com/> adatai alapján saját szerkesztés

Az 1995-ben csatlakozó országokkal az Unió népessége meghaladta a 370 millió főt, ami a Tizenkettek népességéhez képest 6,28%-os növekedést jelentett. Területi növekedést nézve 34,95%-kal nőtt az Európai Unió területe, ami közel 1 millió négyzetkilométert jelent. Az előző bővítésekhez képest, 1995-ben az átlagtól fejlettebb országok csatlakoztak, így a GDP növekedés is jelentős volt, 6,5%-kal nőtt az előző bővítéshez képest, míg az egy főre eső GDP ebben az évben nőtt először, igaz, hogy csak alacsony százalékban, 0,2%-kal.

3. AZ EURÓPAI UNIÓ TOVÁBBI BŐVÍTÉSEI ÉS AZOK GAZDASÁGI HATÁSAI 2004-TŐL NAPJAINKIG

3.1. A 2004-es bővítés

3.1.1. Az Európai Unió ötödik bővítésének előkészítése

A berlini fal 1989. november 9-i leomlásával a keleti kommunista blokk egésze omlott össze. Ettől az időponttól kezdődően az Európai Unió és a tagjelölt országok folyamatosan előkészítették a csatlakozást olyan kétoldalú csatlakozási partnerségek keretében, amelyek egyes országok számára pontos ütemterv szerint határozzák meg a csatlakozásukhoz kapcsolódó kötelezettségek teljesítéséhez szükséges kiemelt erőfeszítéseket. 1987 és 1996 között tizenhárom ország nyújtott be az Európai Unióba való felvétel iránti kérelmet: Ciprus, Észtország, Magyarország, Lengyelország, Csehország, Szlovénia, Bulgária, Lettország, Litvánia, Málta, Románia, Szlovákia és Törökország. Az 1997. december 12-én és 13-án Luxemburgban ülésező Európai Tanács az Unió bővítési folyamatát „szakaszonként, az egyes tagjelölt államok saját ritmusa szerint, felkészültségi szintjüktől függően” indította el.

A csatlakozási tárgyalások a hat legjobban felkészült országgal (Ciprussal, Csehországgal, Észtországgal, Lengyelországgal, Magyarországgal és Szlovéniával) 1998. március 31-én kezdődtek meg, Törökország kivételével a többi tagjelölt országgal (Bulgáriával, Lettországgal, Litvániával, Máltával, Romániával és Szlovákiával) pedig 2000. február 15-én. A csatlakozási tárgyalások a „differenciálás” elvére épültek. Ez azt jelentette, hogy mindegyik ország olyan mértékben haladjon, amennyi erőfeszítést a csatlakozásokra való felkészülésbe fektet. Éppen ezért a csatlakozási tárgyalások mindegyik országgal más-más időpontban kezdődtek meg. (<http://europa.eu>, d.)

2002. december 12-13-án került sor a koppenhágai csúcsra, ahol nemcsak a pénzügyi kihatású fejezeteket illetően kellett megállapodásra jutni, de le kellett zárni a tárgyalások egészét is. Az EU költségvetési ajánlatának csekély mértékű emelésével végül sikerült kompromisszumra jutni és 2002. december 13-án lezárásra kerültek a megjelölt tíz országgal a csatlakozási tárgyalások. A csatlakozási szerződések aláírására Athénban került sor, 2003. április 16-án, a 25 ország vezetője által. Az 1993 júniusában a koppenhágai csúcson a csatlakozási kritériumok meghatározásával indított folyamat kilenc és fél év múlva Koppenhágában is ért célba: döntés született, hogy Ciprus, Csehország, Észtország,

Lengyelország, Lettország, Litvánia, Magyarország, Málta, Szlovákia és Szlovénia – amennyiben ratifikálják a csatlakozási szerződést – 2004. május 1-jén az Európai Unió tagjai lesznek. A koppenhágai csúcs arról is döntött, hogy a tíz csatlakozó állam teljes jogú tagként kapcsolódhat majd be a következő kormányközi konferencia munkájába és az azon kidolgozásra kerülő szerződés aláírására a csatlakozást követően kerül sor, ezzel is bizonyítva, hogy az mind a huszonöt tagállamnak egyformán szerződése lesz. Ez a bővítési folyamat egyedi volt az Európai Unió fennállása, ugyanis ez volt a legnagyobb számú bővítés az összes közül, valamint a 40 éven át megosztott Európa országai ez által újra egyesültek. (Horváth Z. 2011)

3.1.2. A csatlakozó országok gazdaságának összehasonlító elemzése 2004-ben

A továbbiakban a 2004-ben csatlakozott országok gazdaságát szeretném elemezni néhány gazdasági mutató segítségével. Amikor napirendre került a tíz ország csatlakozása az Európai Unióban, az akkori tizenöt állam rendkívül negatív hozzáállást mutatott, hiszen a csatlakozni kívánó országok nagy része a volt Szovjetunió utódállamai és gazdaságilag elég fejletlenek, visszamaradottak voltak. Éppen ezért úgy gondolták, hogy ezen államok csatlakozása rendkívül súlyos problémákat okozna, és jelentős pénzüsségeket kívánna meg felzárkóztatásuk az akkori tagállamoktól, hiszen a kilencvenes évek elején, mikor Németország újra egyesült, akkor is hatalmas összegeket kellett az új tagország felzárkóztatásába fektetni. (Becsey Zs., 2001)

Rögtön kezdeném egy olyan táblázattal, amihez hasonlókat már az előzőekben láthattunk, a tíz ország néhány gazdasági jellemzőjét tartalmazza 2004-ben, valamint azok százalékos változását az előző évekhez képest.

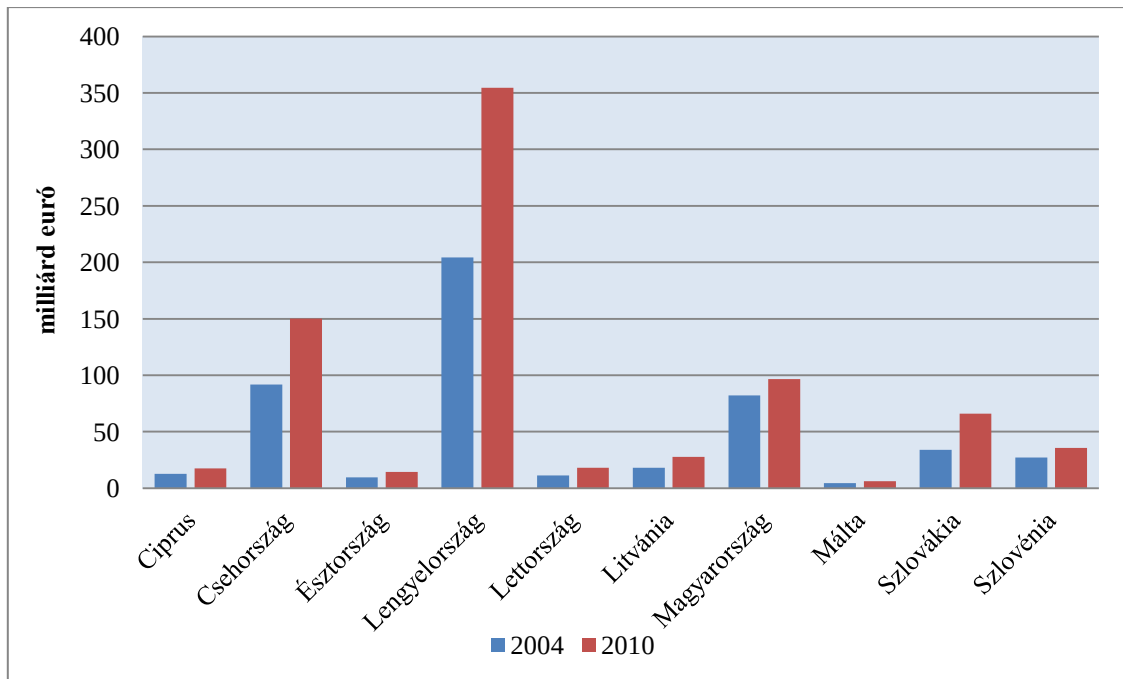
5. táblázat

<i>Tagországok</i>	Népesség (fő)	Terület (km ²)	GDP (millárd euró)	GDP/fő (euró)
<i>Ciprus</i>	730 367	9 240	12,6	17 252
<i>Csehország</i>	10 211 455	77 260	91,8	8 990
<i>Észtország</i>	1 351 069	42 390	9,7	7 180
<i>Lengyelország</i>	38 190 608	304 300	204,2	5 347
<i>Lettország</i>	2 319 203	62 190	11,2	4 829
<i>Litvánia</i>	3 445 857	62 680	18,2	5 282
<i>Magyarország</i>	10 116 742	89 620	82,1	8 115
<i>Málta</i>	399 867	320	4,5	11 254
<i>Szlovákia</i>	5 380 053	48 100	34,0	6 320
<i>Szlovénia</i>	1 996 433	20 140	27,2	13 624
<i>Csatlakozó országok</i>	64 032 313	716 240	495,5	7 738
<i>EU 15 (2004)</i>	424 765 616	3 044 970	10 028,8	23 610
<i>EU 25 (2004)</i>	488 797 929	3 761 210	10 524,3	21 531
<i>Változás (%)</i>	15,07	23,52	4,94	-8,88

Forrás: Eurostat adatai alapján saját szerkesztés

Az Európai Unió Tizenötökről Huszonötökké bővülésével annak népessége megközelítette a 490 millió főt. A Tizenötök népessége 2004-ben közel 425 millió fő volt, ami azt jelenti, hogy 15,07%-os növekedés következett be. Ami a területi kibővülést illeti, a Tizenötök 2004-es adatához képest 23,52%-kal nőtt az Unió területe, közel 3,8 millió km²-re. A GDP változásában is pozitív irányú növekedés figyelhető meg, ami közel 5%-os, míg az egy főre eső GDP nagy mértékben csökkent, hiszen a keleti kibővüléssel javarészt gazdaságilag fejletlen országok csatlakoztak, ami ezen mutató hatalmas visszaesését eredményezte.

3.1.2.1. A bruttó hazai termék alakulása

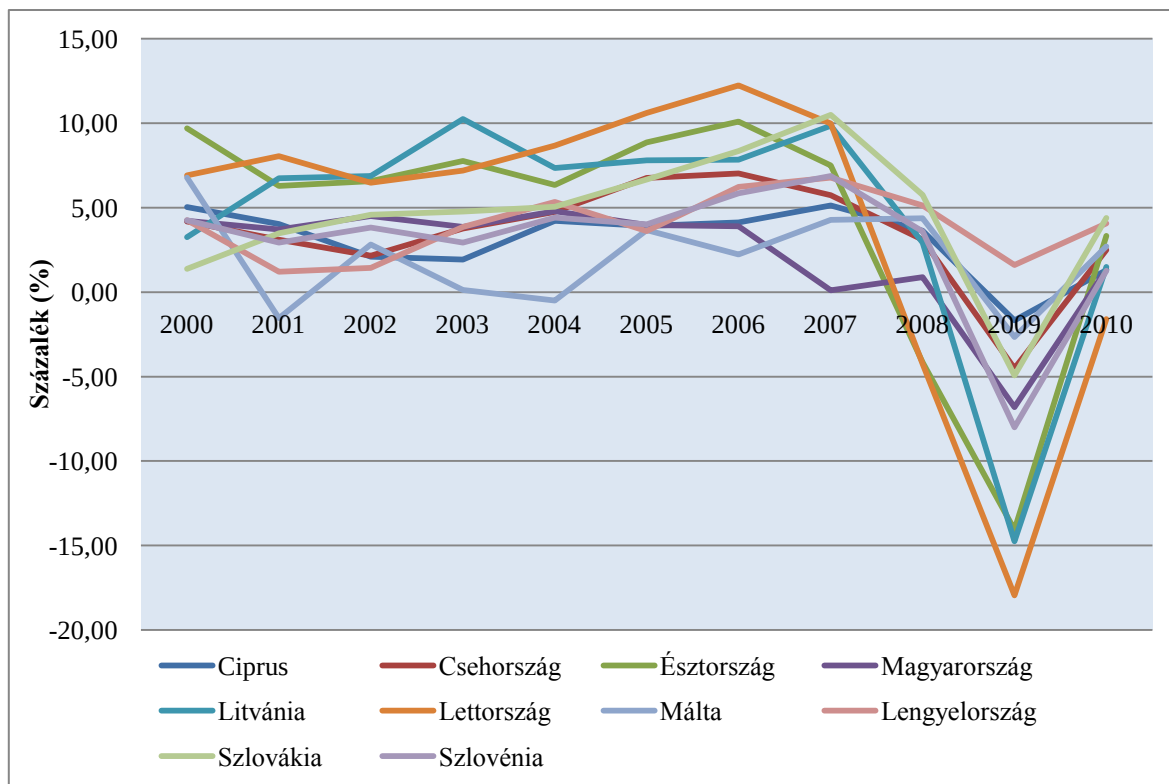

8. ábra: A 2004-ben csatlakozott országok GDP-je 2004-ben és 2010-ben

Forrás: Eurostat adatai alapján saját szerkesztés

Az alábbi diagramon a 2004-ben csatlakozott országok GDP-jét szemléltettem 2004-ben, illetve 2010-ben. Mindegyik ország esetében növekedést figyelhetünk meg. Ciprus esetében 38,01%, Csehország esetében 63,73%, Észtország esetében 47,42%, Lengyelország GDP-je közel 74%-kal volt több 2010-ben, mint a csatlakozás évében, Lettország 60,71%-os fejlődést produkált. Hazánk GDP-je kicsivel több, mint 30%-kal nőtt, Málta GDP-je volt a legalacsonyabb az újonnan csatlakozott tíz ország közül, s a legkisebb növekedést is ő produkálta, 37,78%-kal. Szlovákia GDP-je 34 milliárd euróról közel 66 milliárd euróra növekedett, míg Szlovéniáé 27,2 milliárd euróról 35,6 milliárd euróra, mely Szlovákia esetében 93,82%, a tíz ország közül a leglátványosabb volt, Szlovéniáéban pedig 30,88%.

Az 1990-es évek második felében felgyorsult és állandósult az országok növekedése. Lengyelország, Szlovákia és Szlovénia 1998-ban, hazánk pedig 1999-ben elérte, illetve meghaladta az 1989-es GDP-színvonalat. A többi ország még mindig 15-40%-kal alatta maradt annak. A 2004-ben csatlakozott országok valamelyest felhúzták az EU növekedési átlagát, azonban számánál és növekedési intenzitásánál jóval kisebb mértékben.

9. ábra: A 2004-ben csatlakozott országok reál GDP-jének változása 2000-től 2010-ig (előző év = 100%)

Forrás: World Bank adatai alapján saját szerkesztés

Az ábrán szereplő országokban, a 2000-es években elég gyakori volt az 5-6%-os, illetve az e fölött történő növekedés, sőt, ha jól megfigyeljük, a balti államok esetében ez a növekedés elérte a 10%-ot vagy annál magasabb értéket. Szlovénia 2005-ig 4% alatt haladt, illetve a körül, de a 2006-2007-es évekre ő is elérte a 6% körüli értéket. Lengyelország az 1990-es években rendkívül gyorsan növekedett, ez azonban 2000-re lelassult és 2001-2002-ben rendkívül visszaesett és csak ezután gyorsult fel ismét. Hazánk nagyjából 4% körüli növekedése 2006-2007-ben esett vissza jelentősen a konvergencia program teljesítése érdekében hozott megszorító intézkedések miatt, emellett elveszett, 10% körüli államháztartási hiányt kellett letornásznia.

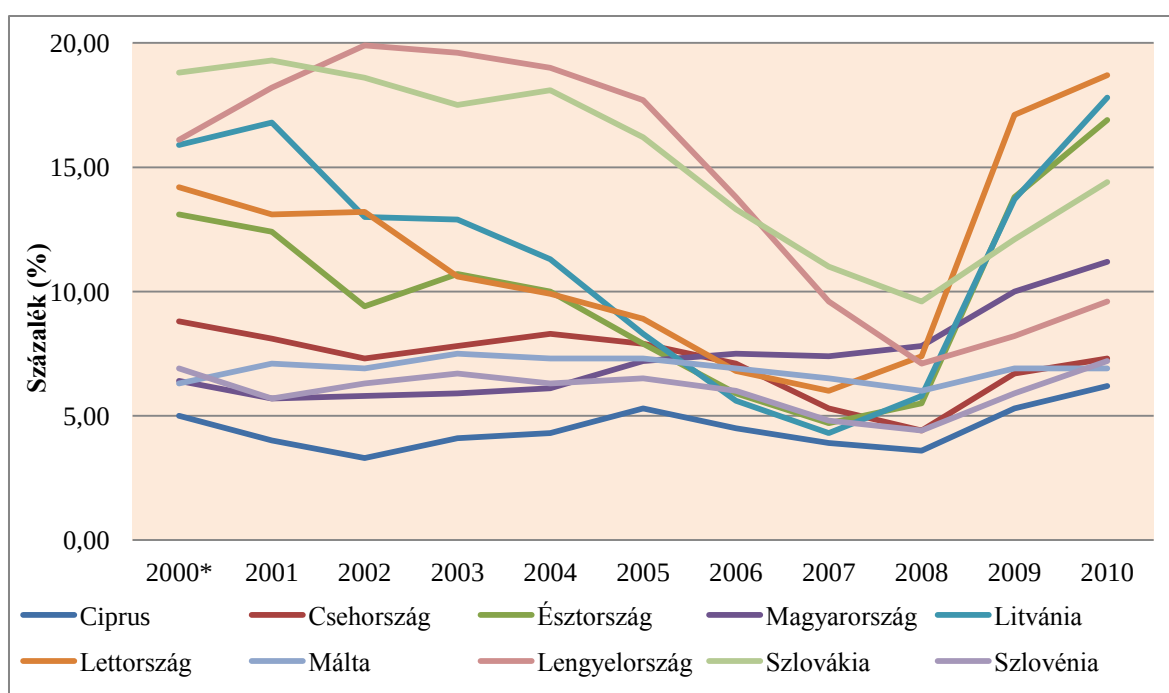
A 2008-as válság mindegyik országot jelentősen érintette. Megfigyelhetjük, hogy leginkább Lettország, Litvánia és Észtország GDP-je zuhant meg, 15% környékére vagy annál alább.

A 2000-es években valamennyi 2004-ben csatlakozott tagállam jelentősen gyorsabban növekedett, mint a régi országok átlagosan. Ez a növekedés leginkább a gazdaságilag gyenge

és elmaradott országoknál volt észrevehető, úgy tűnt, mintha a lemaradásukat akarták volna behozni. (Burgerné G. A. 2010)

3.2.1.2. A munkanélküliség

A munkanélküliség elleni küzdelem mindig is fontos szerepet játszott az Európai Unió életében, s ezért a tagországok jelentős erőfeszítéseket is tesznek. A legtöbb ország esetében a csatlakozás a munkanélküliség csökkenését eredményezte, azonban a 2008-ban kitört válság hatására – legfőképp a balti országokban – gigantikusra ugrott a munkanélküliség értéke. (Kelemen N., 2010)

10. ábra: A 2004-ben csatlakozott országokban a munkanélküliek részaránya a teljes munkaerőből 2000 és 2009 között

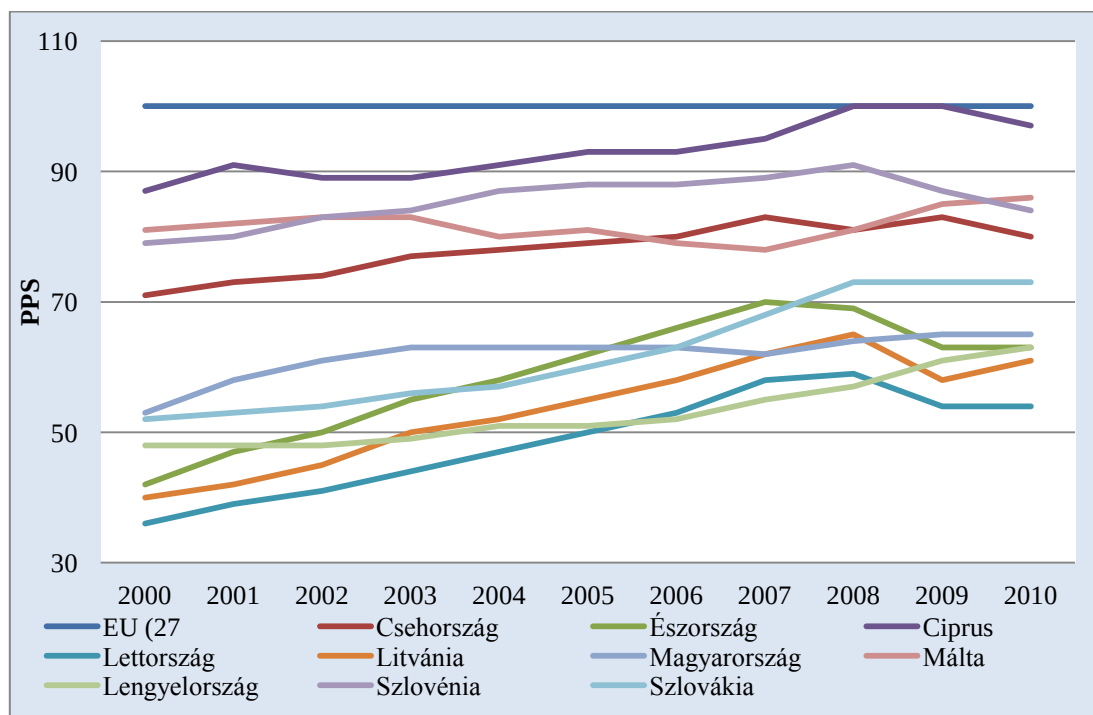
Forrás: World Bank adatai alapján saját szerkesztés

Igyekeztem olyan időintervallumot kiválasztani, amiből jól látható az országokban fennálló munkanélküliség a csatlakozás előtt és után. Az általam választott országok közül 2000-ben Cipruson volt a legalacsonyabb a munkanélküliség, közel 5%, ami akkor egész jó aránynak számított, de Magyarországon, Máltán és Szlovéniában is 6-7% körül mozgott, s Csehorszáé is 10% alatti volt. A legmagasabb Szlovákiában volt, majdnem 20%, de Lengyelországban és Litvániában is 16% körüli volt az értéke. A másik két balti államban, Lettországon és Észtországon is közel 15% volt a munkanélküliek aránya. A csatlakozást követő években

szinte mindegyik országban megindult a munkanélküliség csökkenése, még Lengyelországban is, ahol 2002-ben 20% körül volt az érték, egyedül hazánk az, ahol növekedni kezdett, s ez a növekvő tendencia nem, hogy lassult volna, egyre inkább gyorsabb lett, valamint Cipruson és Szlovéniában 2005-re növekedés volt tapasztalható, azonban 2006-tól itt is csökkenő tendencia érvényesült. A 2008-as válságot szinte minden ország munkaerőpiaca megsínylette, de legfőképp a három balti államé, ahol a munkanélküliek aránya 15% és afelett volt, s már hazánkban is elérte a 10%-ot. Lengyelországban a 2002-es 20%-hoz képest 2008-ra 7,5%-ra csökkent, de a válság hatására 2009-re itt is közel 1%-kal nagyobb volt a növekedés, viszont még így is 10% alatt maradt, akárcsak Csehországban, ahol 2007-re 5% alá csökkent a munkanélküliek aránya, s a válság kitörése után is 5% alatt maradt. Bár Cipruson is növekedésnek indult a válság után a munkanélküliség, de a vizsgált időintervallumon belül végig ő rendelkezett a legalacsonyabb értékkel.

3.2.1.3. Egy főre eső GDP

A gazdasági fejlettséget az egy főre eső GDP vásárló erő paritáson való mérésével lehet a leginkább szemléltetni, mert ez kiszűri az egyes országok eltérő árszínvonalának hatását.

11. ábra: A 2004-ben csatlakozott országok egy főre eső GDP vásárlóerő paritáson 2000 és 2010 között (EU27=100%)

Forrás: Eurostat adatai alapján saját szerkesztés

A táblázatból jól kivehető, hogy már a csatlakozást megelőző években is rendkívül dinamikus növekedett a legtöbb ország egy főre eső GDP-je, köszönhetően talán a csatlakozás feltételül szolgáló kritériumok teljesítésének. Kivételek persze itt is akadtak, jelen esetben Málta, akinek növekedési tendenciája elég hullámzó volt, de még így is az EU 27-ek átlagához leginkább közelítő országok közé volt sorolható, akárcsak Szlovénia és Csehország. Érdemes említést tenni Ciprusról is, akinek egy főre eső GDP-je 2008-ban és 2009-ben megegyezett az EU 27-ével, de kis ország révén nagyobb jelentősége nincs. Az EU átlagtól leginkább elmaradt országok a balti államok és Lengyelország voltak, akiknek 2001-ben az EU átlag felét sem érte el egy főre eső GDP-jük. Hazánk és Szlovákia körülbelül a középmezőnyben helyezkedik el, az ő értékük már meghaladta az EU átlagot. A 2008-2009-es gazdasági világválság mindegyik ország növekedését visszavette, kivéve hazánkat és Szlovákiát, akik ezekben az években is, ha csak kis mértékben is, de növekedő tendenciát produkáltak. A válságot követő évben azonban szinte mindegyik ország gazdasága ismét növekedésnek indult, kivéve Csehországot, Ciprust és Szlovéniát, akiknek 2009-ről 2010-re csökkent az egy főre eső GDP-jük.

3.2. A 2007-es bővítés

3.2.1. A 2007. január 1-jei bővítés megvalósítása

Bulgária és Románia kimaradtak a 2004-es bővítésből, annak ellenére, hogy már a 90-es évektől komoly erőfeszítéseket tettek annak érdekében, hogy gazdaságilag felzárkózzanak, s közelebb kerüljenek az európai normákhoz. Bulgária már 1988-ban felvette a kapcsolatot az Európai Közösséggel, s 1990-ben kinyilvánította csatlakozási szándékát, a csatlakozási kérelmét pedig 1995-ben a bolgár csúcson nyújtotta be, azonban a Bizottság egyelőre nem javasolta a csatlakozási tárgyalások elkezdését, ugyanis Bulgáriában súlyos problémák álltak fenn. Először is nem épült ki a piacgazdaság és elmaradt a gazdasági szerkezetváltás is. 1997-ben az infláció mértéke közel 578%-osra rúgott, a munkanélküliségi ráta 15%, a gazdasági visszaesés pedig 8% volt. Az ország népessége 1993-2010-re közel 10 millió fővel csökkent. Ezt követően Bulgária jelentős lépéseket tett annak érdekében, hogy „megérjen” a tagságra, gazdasága egyre növekedő tendenciát mutatott, így 1999-ben Helsinkiben elkezdődtek a csatlakozási tárgyalások. Romániával is hasonló volt a helyzet, a rossz gazdasági helyzete jelentette a legnagyobb problémát a csatlakozási tárgyalások elkezdését illetően, bár Románia már 1970-ben hivatalos kapcsolatba került a Közösséggel, s 1995-ben – hasonlóan Bulgáriához – benyújtotta csatlakozási kérelmét. A korrupció rendkívül magas volt az

országban, az infrastruktúra és közműhálózat minősége pedig nem volt megfelelő. Az egy főre jutó GDP-je 2005-ben 4490 euró volt, szemben a 2004-ben csatlakozottakéval, ahol meghaladta a 9000 eurós értéket is. Végül a csatlakozási tárgyalások megkezdésére 2000 februárjában került sor. (Bozsik N., 2011)

Már a 2002-es koppenhágai csúcson konkrét döntések születtek Bulgáriáról és Romániáról. Sem Romániában, sem Bulgáriában nem tartottak népszavazást a csatlakozás kérdésében, a nemzeti parlamentek döntöttek nagy többségben a csatlakozás mellett. Az Európai Bizottság végül 2006. szeptember 26-án adta ki azon végleges monitoring jelentését, melyben alkalmasnak találta a két ország előrehaladását, s amelyben javasolta, hogy az akkori tagállamok is támogassák a 2007. január 1-jei csatlakozási időpontot. Így az Európai Unió 2007. január 1-jével mintegy 30 millió új uniós polgár befogadásával 27 tagúra bővült, népessége pedig több mint 490 millióra emelkedett. (Horváth Z. 2011)

A 2007-ben csatlakozott országok adatai, illetve százalékos hatásuk a Huszonötök adataira

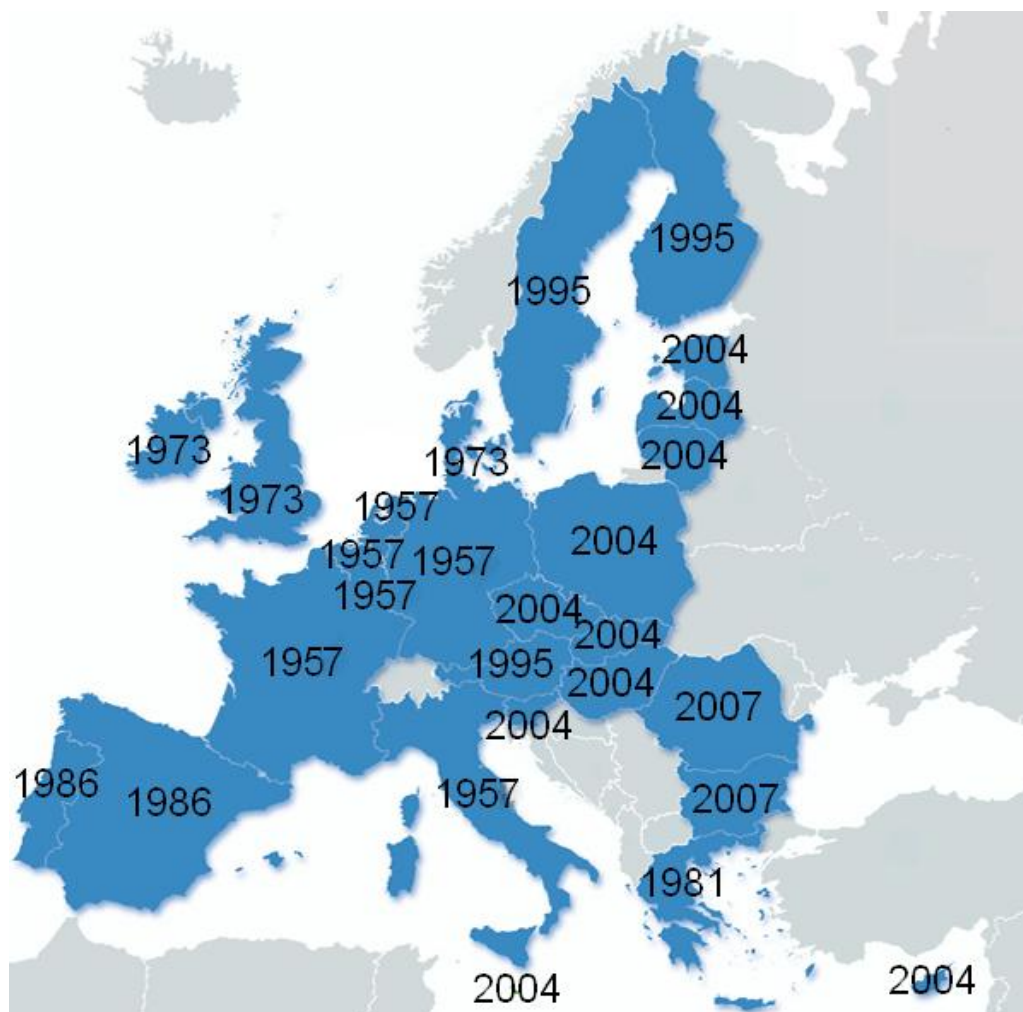
6. táblázat

Tagországok	Népesség (fő)	Terület (km²)	GDP (mrd euró)	GDP/fő (euró)
<i>Bulgária</i>	7 679 290	108 610	30,772	4 007,14
<i>Románia</i>	21 565 129	229 890	124,728	5 783,78
<i>Csatlakozó országok</i>	29 244 419	338500	155,5	9 790,92
<i>EU25 (2007)</i>	472 153 976	3 761 210	12 274,769	25 997,36
<i>EU27 (2007)</i>	501 398 395	4 099 710	12 430,269	24 791,20
<i>Változás (%)</i>	6,19	8,99	1,27	-4,63

Forrás: World Bank és Eurostat adatai alapján saját szerkesztés

A fenti táblázatban – hasonlóan az előzőekhez – Bulgária és Románia adatait szemléltettem csatlakozásuk évében, illetve azt, hogy ez milyen hatással volt a huszonöt tagú Európai Unió adataira. Románia háromszor akkora népességű ország, mint Bulgária, így a két ország népessége összesen 6,19%-kal növelte meg az Európai Unió lakosainak számát azzal, hogy csatlakoztak. Az Unió területe a 2007-es bővítés alkalmával már meghaladta a 4 millió km²-t, ami közel 9%-os változást jelentett 2004-hez képest.

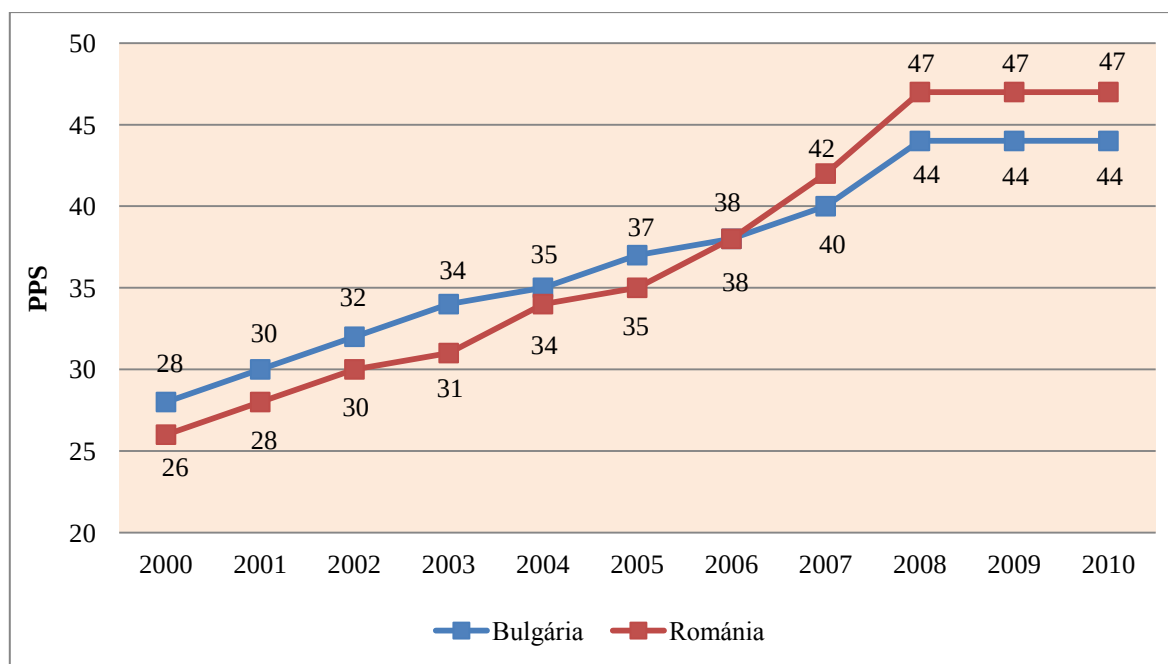
Most pedig nézzük a csatlakozás gazdasági hatásait a GDP szemszögéből. Mint az előzőekben már említettem, két gazdaságilag eléggé elmaradott országról van szó. Bulgária GDP-je 2007-ben közel 31 milliárd euró volt, míg Romániáé körülbelül 125 milliárd euró. A csatlakozások hatására az Unió GDP-je 1,27%-kal nőtt. Az egy főre eső GDP alakulása pozitív tendenciát mutat az előző évekhez képest. Bár mindkét országnak sikerült növekedést produkálnia, az Unió egy főre eső GDP-je 4,63%-kal csökkent. Ha megfigyeljük az előző táblázatokat, mindegyik bővítés alkalmával csökkent az egy főre eső GDP, azonban a 2007-es bővítés volt az, amelynél a legkisebb volt a csökkenés.

12. ábra: Az Európai Unió 27 tagállama és csatlakozásuk időpontja 2007-ben

Forrás: <http://ec.europa.eu> alapján saját szerkesztés

3.2.1.1. Egy főre jutó GDP

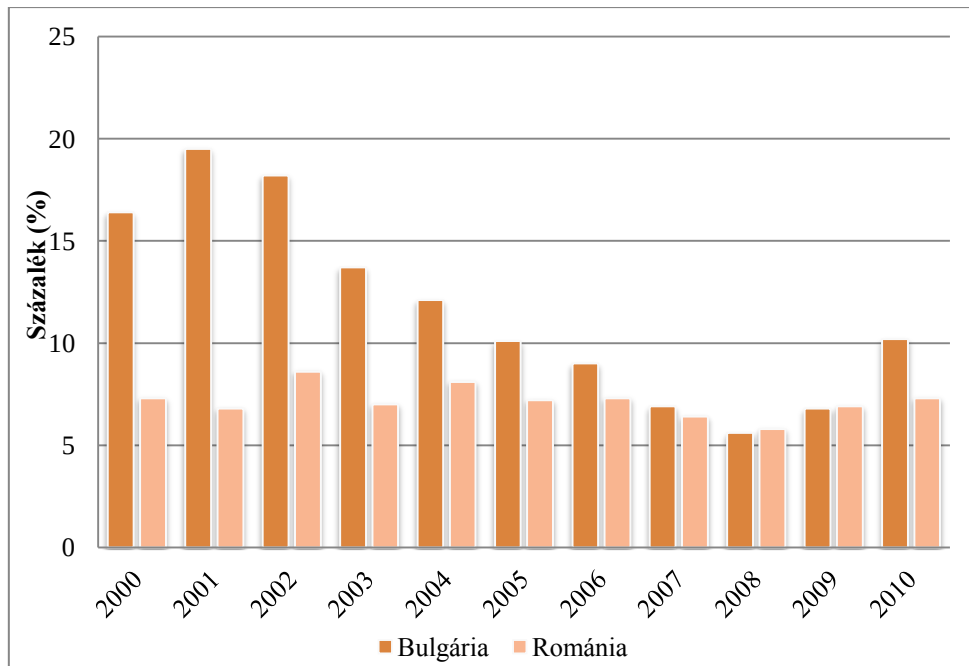

13. ábra: Bulgária és Románia gazdasági növekedése 2000 és 2011 között (EU27=100)

Forrás: Eurostat adatai alapján saját szerkesztés

Az ábrán Bulgária és Románia gazdasági növekedését szemléltettem 2001 és 2011 között. Az EU-27-ek 100-nak felel meg, ehhez az értékhez viszonyítottam a két ország fejlődését. Láthatjuk, hogy a 2000-es évek elejétől – amikortól megkezdődtek a csatlakozási tárgyalások mindkét országgal – a gazdaság fejlődésnek indult mind Bulgária, mind Románia esetében. 2006-ig Bulgária gazdasága növekedett nagyobb ütemben, ebben az évben volt az, amikor mindkét ország gazdaságának fejlettsége azonos mértékű volt, majd ettől az évtől kezdve felcserélődött a két ország fejlődése, Románia kezdett el nagyobb ütemben fejlődni. A válság következtében 2008-2010-ig Bulgária és Románia is stagnált (Románia még 2011-ben is), majd a válság lezengése után ismét növekedni kezdett mindkét állam.

3.2.1.2. A munkanélküliség

14. ábra: Bulgária és Románia munkanélküliségének változása 2000 és 2011 között (%)

Forrás: World Bank adatai alapján saját szerkesztés

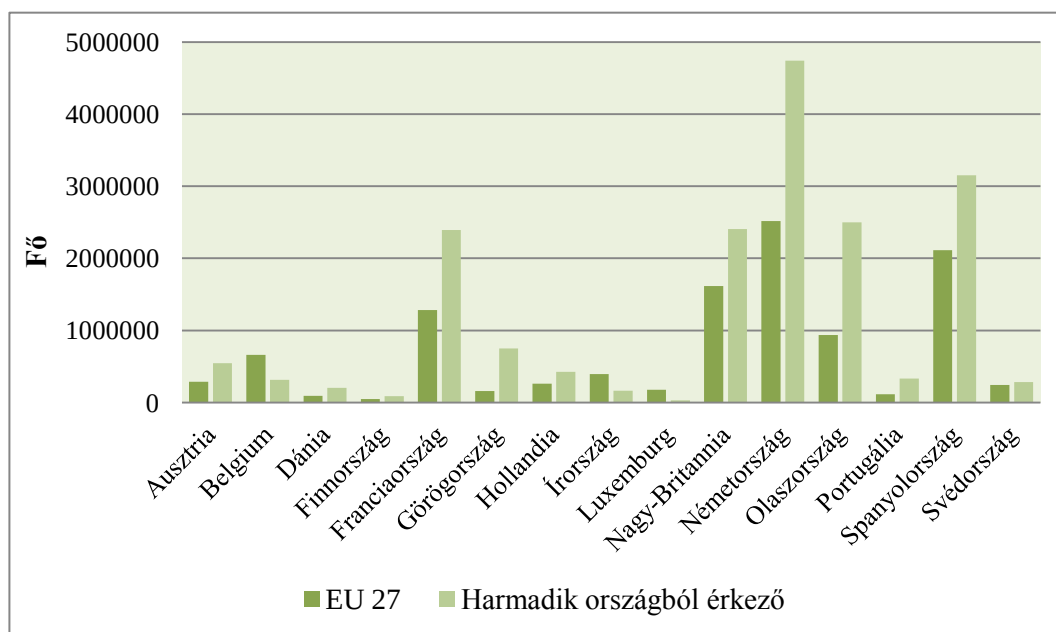
A fenti ábrán Bulgária és Románia munkanélküliségét szemléltettem 2000 és 2010 között. Megfigyelhetjük, hogy a vizsgált intervallumon belül mindegyik évben Bulgáriában volt nagyobb a munkanélküliség, 2001-ben volt a legmagasabb, közel 20%. Ettől az évtől kezdve csökkenőtendenciát mutatott, 2008-ra lecsökkent kicsivel több, mint 5%-ra, köszönhetően a hirtelen jött EU tagságnak és az ezzel járó előnyöknek. Ettől az évtől kezdve – bizonyára a válság következtében – ismét növekedésnek indult. Ami Romániát illeti, itt már 2001-ben közel a harmad annyi volt a munkanélküliek száma, mint Bulgáriában, 2002-re kicsit csökkent a különbség, azonban 2003-ra szintén a felére csökkent a különbség. Romániában elég hullámzó tendenciát mutatott a vizsgált időintervallumban a munkanélküliség alakulása, s itt is, akárcsak Bulgáriában, a 2008-as válságtól folyamatos növekedésnek indult.

3.3 A 2004-2007-es bővítés hatásainak elemzése

Az Európai Unió történetében a 2004-es csatlakozás volt a legnagyobb. E jelentős bővítés után 2007-ben újabb két taggal nőtt az Unió száma. 2007. január 1-jével Románia és Bulgária is tagországok lettek. A 2004-es és 2007-es bővítést összevetve megállapíthatjuk, hogy történelmi lépés következett be: a csatlakozás egyesítette a hidegháború által kettéosztott

Európát és mind a meglévő, mind pedig az újonnan csatlakozott országokra kedvező hatást gyakorolt.

Az új tagállamokban az életszínvonal érezhetően emelkedett, modernizálódott a gazdaságuk, továbbá jogi és intézményi rendszerük szilárdabbá vált. Az egész EU versenyképesebb lett a tagállamok közötti kereskedelem megélénkülésének köszönhetően. (<http://ec.europa.eu>, a.)

15. ábra: Bevándorlók száma az EU 15 országában 2007-ben

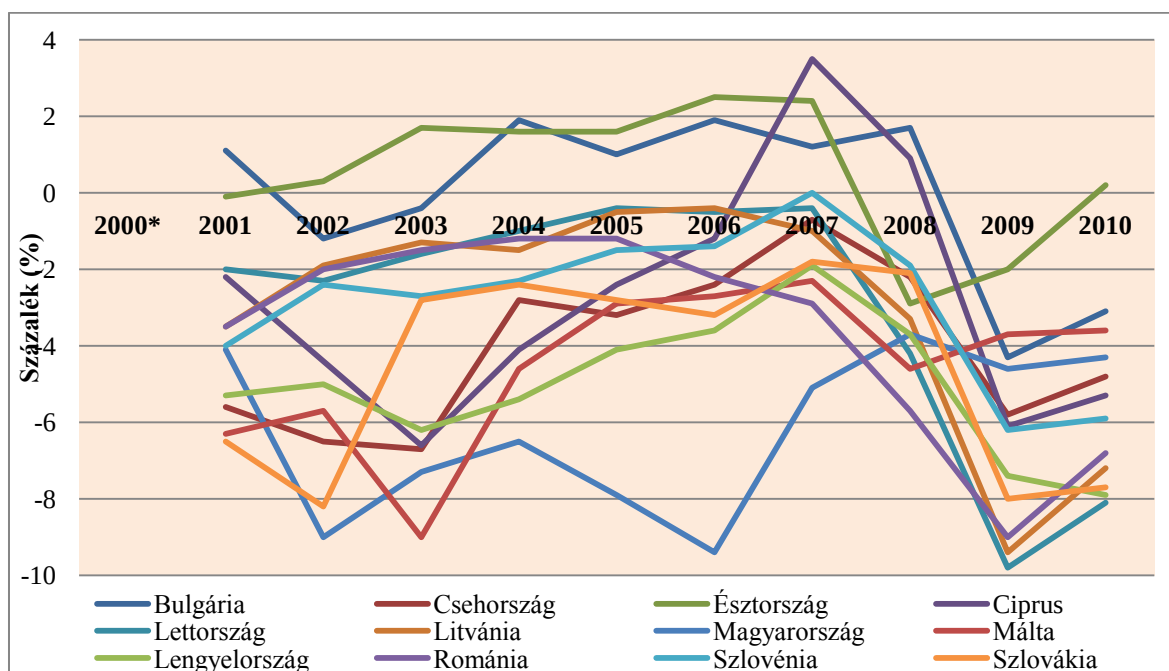
Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

A fenti táblázat az EU 15 országában élő bevándoroltakat szemlélteti 2007-ben, az EU 27 országaiból és harmadik országból érkezőkre lebontva. A diagramból kiderül, hogy a legnépesebb ország 2007-ben mindkét oldal szemszögéből nézve Németország volt. Azonban látható, hogy a harmadik országból érkezők száma közel duplája az EU 27 országaiból érkezőknek, köszönhetően annak, mit már sokszor említettem, hogy Németország egyike volt azon országoknak, akik ellenezték a 2004-2007-ben csatlakozó országok munkavállalóinak, hogy országukban dolgozhassanak. 2007-ben Németországban közel 5 millió külföldi élt. A második legnépesebb ország Spanyolország volt, ahol az adott évben több mint 3 millió harmadik országbeli és több mint 2 millió Európai Unió-s állampolgár élt. Franciaországban és Nagy-Britanniában közel 2,5 millió harmadik országból érkező bevándorló élt, míg az Unió-s állampolgárok közül több mint 1,5 millióan Nagy-Britanniában

és körülbelül 1,3 millióan Franciaországban éltek. A legkevesebb EU 27-es állampolgár Finnországban, míg a harmadik országbeliek közül Luxemburgban éltek a legkevesebben.

3.3.1. Az államháztartás egyenlege a GDP százalékában

A gazdasági válság hatására a legtöbb tagállam pénzügyi helyzete nagy mértékben romlott, hiszen az országok államháztartása jelentős bevételektől esett el, miközben kiadásait kénytelen volt növelni, például a válság következtében állás nélkül maradt munkanélkülieknek folyósított munkanélküli segély miatt. (Monitoring jelentés, 2011)

*Megjegyzés: Adathiány

16. ábra: Az államháztartás egyenlege a GDP százalékában a 2004-2007-ben csatlakozott országokban 2000 és 2010 között

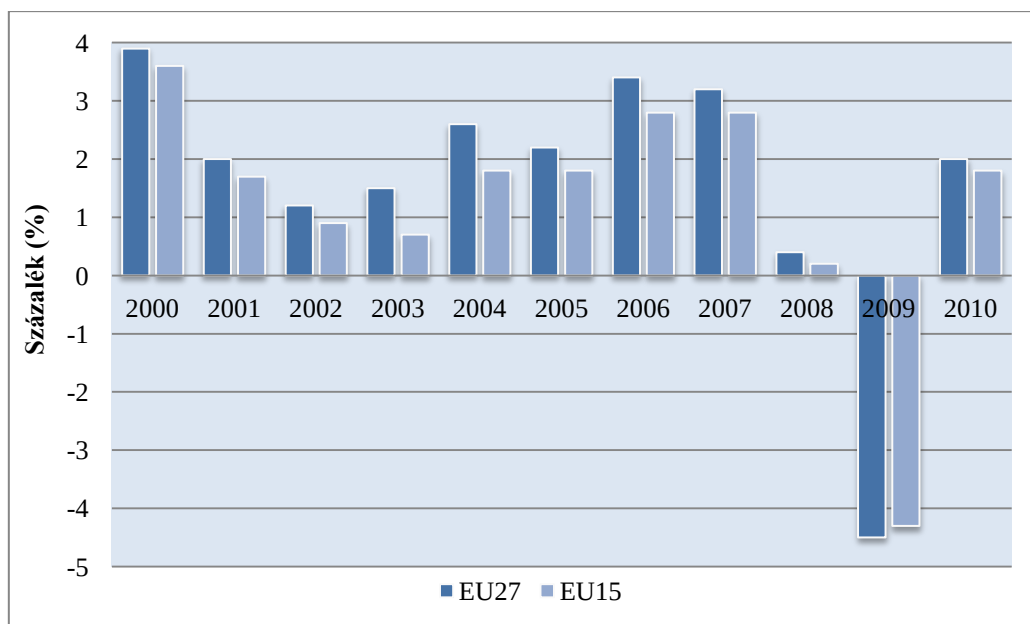
Forrás: Eurostat adatai alapján saját szerkesztés

A fenti diagram az államháztartás egyenlegét ábrázolja a GDP százalékában 2000 és 2010 között az EU 27 országaiban. Ha az érték pozitív, akkor az államháztartásban többlet, ha negatív, akkor hiány jelentkezett az adott évben. Tudjuk, hogy a konvergencia kritériumok szerint az államháztartás hiánya nem haladhatja meg a GDP 3%-át, amit esetünkben igen kevés országnak sikerült teljesíteni. Ha megnézzük az ábrát, láthatjuk, hogy többlet alig néhány országnál jelentkezett csak, a legtöbb esetben deficitről beszélhetünk. Az országok államháztartási egyenlegének alakulása nagyon változó, nem mondhatjuk el, hogy a vizsgált

időszakon belül nagyjából növekvő vagy csökkenő, vagy épp dinamikusan növekvő vagy csökkenő tendenciát mutatott. A legnagyobb hiány sajnálatos módon hazánkban jelentkezett, 2009-ben közel 9% volt a GDP százalékában mért államháztartási deficit, ami közel háromszorosa az előírtnak. A 2000-es évek elején még hasonló helyzetben volt Szlovákia, Málta, Ciprus és Csehország is, azonban Szlovákia 2003-ban, Csehország 2004-ben, Málta 2005-ben elérte a 3%-os szintet, amit hazánkban a vizsgált időintervallumon belül nem sikerült. Ciprus 2004-ben még 4,1%-os hiánnyal küzdött, 2005-re azonban elérte a 2,1%-ot. Érdeemes megemlíteni Lettországot és Litvániát, akik a 2008-as válságig meg sem közelítették a 3%-ot, azonban 2009-ben ők szenvedték el a legnagyobb hiányt (közel 10%). Bulgária és Észtország államháztartása a vizsgált időszakban szinte legtöbb esetben többletet mutatott, Észtország a válság idején majdnem elérte a kritikus 3%-os értéket, míg Bulgáriában ugyanez az érték 4% alá csökkent, de a válságból történő kilábalás után ismét növekedésnek indult.

3.3.2. A GDP növekedése

A következőkben a GDP növekedését szeretném megvizsgálni 2000 és 2010 között, azonban nem maguk a tagországok viszonylatában, hanem az EU 15-ök és EU 27-ek teljesítménye alapján, megvizsgálva azt, hogy a nagyobb vagy akisebb számú Európai Unió teljesített-e jobban, illetve, hogy jogos volt-e a Tizenötök negatív hozzáállása a tíz kelet-európai ország csatlakozását illetően.

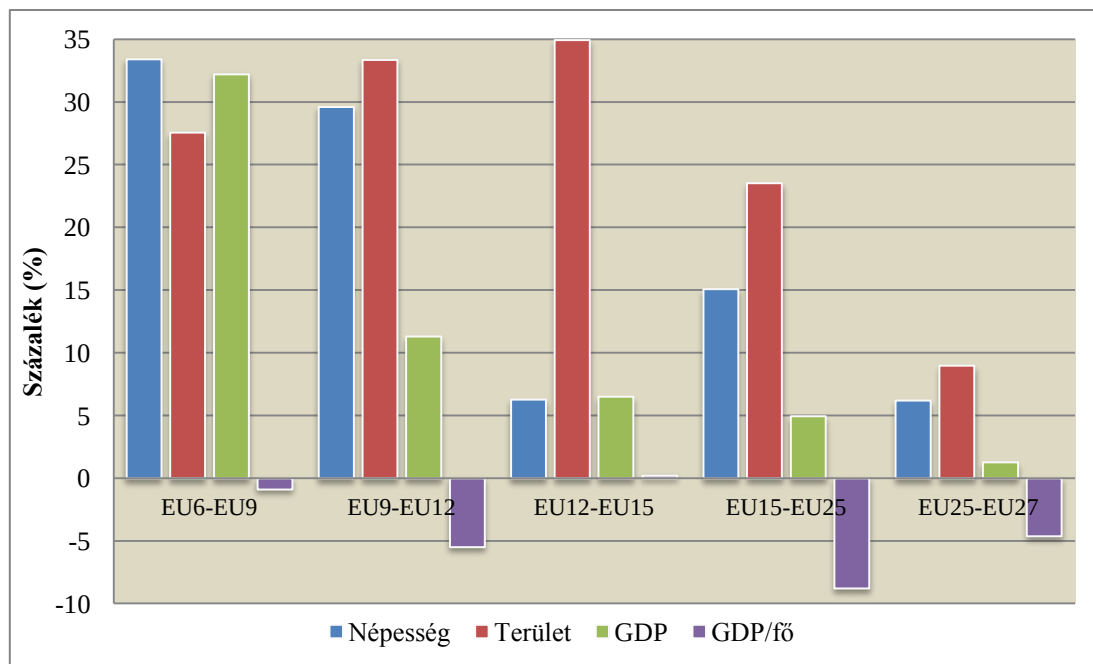
17. ábra: A GDP éves növekedése 2000-2010-ig az EU 27-ek és EU 15-ök viszonylatában

Forrás: Eurostat Yearbook 2012, Eurostat Yearbook 2004 adatai Eurostat alapján saját szerkesztés

A 2000-es évek elejétől gyakorlatilag még csak EU 15-ökről beszélhetünk. 2000-től 2003-ig a GDP éves növekedése folyamatosan csökkent, de ugyanez a tendencia érvényes az EU 27-ekre is. Ha megfigyeljük, a 2004-es csatlakozást követően mind az EU-27, mind a valamikori EU-15 növekvő tendenciát produkált, igaz, hogy egy évig csak, de 2007-re sem könyvelhetünk el jelentősebb csökkenést. Ami még nagyon fontos, hogy láthatjuk, hogy összességében az EU27-ek – bár ha csekély különbséggel is – de jobban teljesítettek, mint az EU15, dacára annak, hogy tudjuk, hogy 2004-ben nagy részben gazdaságilag fejletlen országokkal bővült ki az Európai Unió. A legnagyobb növekedést 2006-ban produkálta mind az EU 27 (3,4%), mind az EU 15 (2,8%). Ettől az évtől kezdve folyamatosan csökkenni kezdett a GDP növekedése, 2008 volt az az év, mikor szinte alig pár tizednyi százalékos növekedés volt észlelhető, 2009-ben pedig mindkét esetben jelentős visszaesés történt, 4,5% és 4,3%. A 2009-es év volt az, amikor a keleti országokkal kibővült Európai Unió rosszabbul teljesített, mint a 15 tagú, hiszen a 2004-ben és 2007-ben csatlakozott gyengébb teljesítményű országok gazdasága jobban megsínylette a gazdasági válság hatásait. 2010-re jelentős javulás történt, a válság véget ért. Az EU 27-ek 2%-os, míg az EU 15-ök évi 1,8%-os GDP növekedést produkált. 2007-től azonban az EU15 és EU 27 közötti különbség egyre inkább kisebb lett, hiszen Bulgária és Románia gazdasága még nem volt teljes egészében felkészülve az Unióhoz való csatlakozásra. Összességében tehát elmondható, hogy a tíz keleti és 2 balkáni ország csatlakozásának hatására nem teljesített rosszabbul, sőt nagyobb mértékű növekedést produkált az Európai Unió, kivéve 2009-ben, amikor a csökkenés mértéke a 27 tagú EU-ban volt nagyobb.

3.3.3. A bővítések hatása az Európai Unió teljesítőképességére

A fejezet végére pedig egy összegző diagramot készítettem, melyen keresztül azt szeretném összefoglalni, hogy az egymást követő bővítések milyen hatással voltak az Európai Unió népességének, területének, GDP-jének, valamint egy főre eső GDP-jének változására csatlakozásuk évében.

18. ábra: A bővítések hatása az EU teljesítőképességére

Forrás: <http://www.enotes.com/> adatai alapján saját szerkesztés

1973-ban, amikor Írország, Dánia és az Egyesült Királyság csatlakoztak 33,41%-kal nőtt a Közösség népessége, 27,56%-kal a területe, a GDP 32,21%-kal lett több, míg az egy főre eső GDP 0,91%-kal csökkent a Hatokhoz képest. A déli bővítés során 29,6%-kal lett több lakos az előző létszámhoz képest, a Közösség területe 33,37%-kal nőtt meg, a GDP közel 12%-kal, az egy főre eső GDP pedig 5,5%-kal csökkent. 1995-ben, Finnország, Svédország és Ausztria csatlakozásával 6,28%-kal nőtt meg a népesség, a terület 34,95%-kal, a GDP 6,5%-kal, az egy főre eső GDP 0,2%-kal csökkent. A 2004-es „big bang” következtében az Európai Unió népessége 15,7%-kal lett több, területe 23,52%-kal nőtt, a GDP növekedés elég csekély volt, csupán 5% körüli, míg az egy főre eső GDP 8,88 %-kal esett vissza, ami a bővítések történetében a legnagyobb mértékű csökkenés. Végül 2007-ben Románia és Bulgária csatlakozása 6,19%-kal több lakost hozott, az Unió területe 8,99%-kal nőtt, a GDP 1,27%-kal növekedett, míg az egy főre eső GDP visszaesett 4,63%-ot.

3.3.4. Az EU 27-ek gazdasági nyitottságának vizsgálata

A gazdasági nyitottság mutatóival megvizsgálhatjuk, hogy egy adott ország, gazdaság milyen mértékben van ráutalva a kereskedelmi kapcsolatokra, illetve mennyire függ azoktól. Mérése történhet exportintenzitási mutatóval, exportnyitottsággal, importnyitottsággal,

export- és import függőségi és érzékenységi mutatóval, vagyon-jövedelemtranszfer nyitottsági mutatóval, transzferérzékenységgel és függőséggel, valamint cserearány mutatóval.

Exportnyitottság

Az exportnyitottság azt mutatja meg, hogy az adott évben a GDP hány százaléka kerül exportálásra. Ha az érték 10% alá esik, az adott ország gazdasága zárt gazdaságnak nevezzük.

$$\text{Exportnyitottság} = \frac{\text{éves export}}{\text{éves GDP}} \quad (1)$$

Importnyitottság

Az importnyitottság a halmozatlan bruttó termelés importhányada, az import mennyiségét viszonyítjuk a bruttó hazai felhasználáshoz, tehát megmutatja, hogy az éves import hány százaléka a bruttó termelésnek.

$$\text{Importnyitottság} = \frac{\text{éves import}}{\text{éves GDP} + \text{import} - \text{export}} \quad (2)$$

Érzékenységi mutatók

Az export-, illetve importérzékenység mutatók vizsgálatával arra a kérdésre keressük a választ, hogy a GDP-ben bekövetkezett változás, milyen változást eredményez az export, illetve az import területén.

$$S'_e = \frac{d X}{d \text{ GDP}} \quad (3)$$

$$S'_i = \frac{d M}{d (\text{GDP} + X - M)} \quad (4)$$

Ahol:

- d = változás
- X = export
- M = import
- S'_e = exportérzékenységi mutató
- S'_i = importérzékenységi mutató

Az eredmény kétféle kimenetelű lehet. Ha a mutató értéke kisebb, mint 1, akkor export-, illetve importvezérelt országról, gazdaságról beszélünk. Ha viszont a mutató értéke nagyobb, mint 1, az adott ország export-, vagy importérzékeny.

A továbbiakban saját számítások segítségével szeretném elemezni az EU 27-ek kereskedelmét. Az általam választott évek 2000, 2004 és 2008, a választott mutatók pedig az exportnyitottság, importnyitottság, export- és importérzékenységi mutatók. Azért ezeket az éveket választottam, mert úgy gondolom, hogy így jól lehet szemléltetni, hogy az adott országok kereskedelme hogyan alakult a csatlakozások előtt és után.

Az EU 27-ek nyitottságának vizsgálata számításokkal 2000 és 2008 között

7. táblázat

	2000	2004	2008
Export (millió US\$)	784 820	1 185 380	1 937 785
Import (millió US\$)	916 855	1 278 135	2 328 170
GDP (millió US\$)	8 506 050	13 221 974	18 335 779
Exportnyitottság	9,23	8,97	10,57
Importnyitottság	10,61	9,6	12,43
S'_e	* ₋	0,085	0,15
S'_i	* ₋	0,109	0,097

Forrás: Világkereskedelmi Szervezet és World Bank adatai alapján saját szerkesztés

*Megjegyzés: 1996. évi adathiány

A fenti táblázatban az EU 27 országainak árukereskedelmét az EU-n kívüli országokkal, valamint GDP-jét láthatjuk 2000-ben, 2004-ben és 2008-ban, s megfigyelhetjük, hogy mindhárom mutató növekedést mutat a vizsgált években. Az EU 27-ek esetében láthatjuk, hogy 2000-ben és 2004-ben 10% alatti volt az értéke az exportnyitottsági mutatónak, tehát zárt gazdaságról beszélhetünk. 2000-ben a GDP 9,23%-a került exportálásra, 2004-ben pedig valamivel kevesebb, 8,97%, 2010-re azonban 10,57%-ra nőtt a mutató értéke. A mutató az importnyitottság esetében is hasonló tendenciát mutat, mint az exportnyitottságnál. 2000-ről 2004-re közel 1%-kal csökkent, míg 2004-ről 2008-ra körülbelül 3%-kal nőtt.

Összességében elmondható, hogy bár mind az export és mind az import esetében ugyanaz a tendencia érvényesül a vizsgált időszakban, az import növekedési üteme nagyobb, tehát importőr gazdaságról van szó.

Az export és import érzékenység vizsgálata során 1-nél kisebb értéket kaptunk mind a 2004-re, mind a 2008-ra történő változás során, azonban 2004-ben nagyobb volt az importra kiszámított mutató értéke, tehát importvezérelt gazdaságról volt szó. 2008-ra viszont a 12 új tagállam kereskedelmének bekapcsolódásával nőtt a megtermelt javak összessége, s itt már a mutató is az export javára billen, tehát az Európai Unió exportvezérelt gazdaság lett, s egyre inkább nyitott a világkereskedelem felé.

4. AZ EURÓPAI UNIÓ BŐVÍTÉSÉNEK ESÉLYEI ÉS VÁRHATÓ GAZDASÁGI HATÁSAIK

4.1. Tagjelölt és potenciális tagjelölt országok

Az Európai Unió esetében a bővítések mindig is fontos szerepet játszottak. 2013 nyarán a horvát csatlakozással lezárult az EU hatodik bővítése, így az Európai Unió 28 tagú lett. A jövőbeli bővítések további dél-kelet európai országokat érintenek legfőképp, s céljuk, hogy ezen az országok, valamint Törökország is a demokratikus átalakulás útjára lépjenek. Ám ahhoz, hogy a bővítés sikeres legyen, biztosítani kell mind a tagállamokban, mind a tagjelölt és potenciális tagjelölt országokban azt, hogy a polgárok kellőképp tájékoztatva legyenek a csatlakozással járó előnyökről, valamint hátrányokról, hogy ez által elnyerjék a lakosság bizalmát és támogatását, s hogy könnyebb legyen az együttműködés. Az elmúlt években sok mindent sikerült az Uniónak véghezvinni, ám nem áll meg. További tárgyalások vannak terítéken, hogy további tagok bevonásával növelje az integráció jólétét és biztonságát, ez által megerősítve a szolidaritást, ezeknek azonban meg vannak az előnyei és hátrányai is. (EC. 2007)

A csatlakozás előnyei és hátrányai a Prince projekt egyik kiadványa szerint

8. táblázat

Hátrányok	Előnyök
a bővítések magas költségei, a gazdagabb országok dominánsabbak lesznek	hatalmas összegek áramlanak vissza a SA-ból a tagállamokba
helyi munkahelyek megszűnése az elvándorlás miatt	termékgyártás tagjelölt országokban: versenyképesség növelése, költségkímélés, munkahelyteremtés
szervezett bűnözés térnyerése	rendőrségi és bírósági szervek nemzetközi együttműködése növeli a szervezett bűnözés elleni küzdelem hatékonyságát
környezetvédelmi normák közötti különbségek (tagjelöltek vs. EU)	környezetvédelmi fejlesztések a csatlakozó országokban
eltérő fejlettség miatti migráció: munkahelyek, egészségügyi és szociális rendszerek, társadalmi béke veszélyeztettsége a jelenlegi tagállamokban	a csatlakozással járó, jobb gazdasági helyzet sok új munkahelyet teremt az új tagországokban: migráció elmaradása

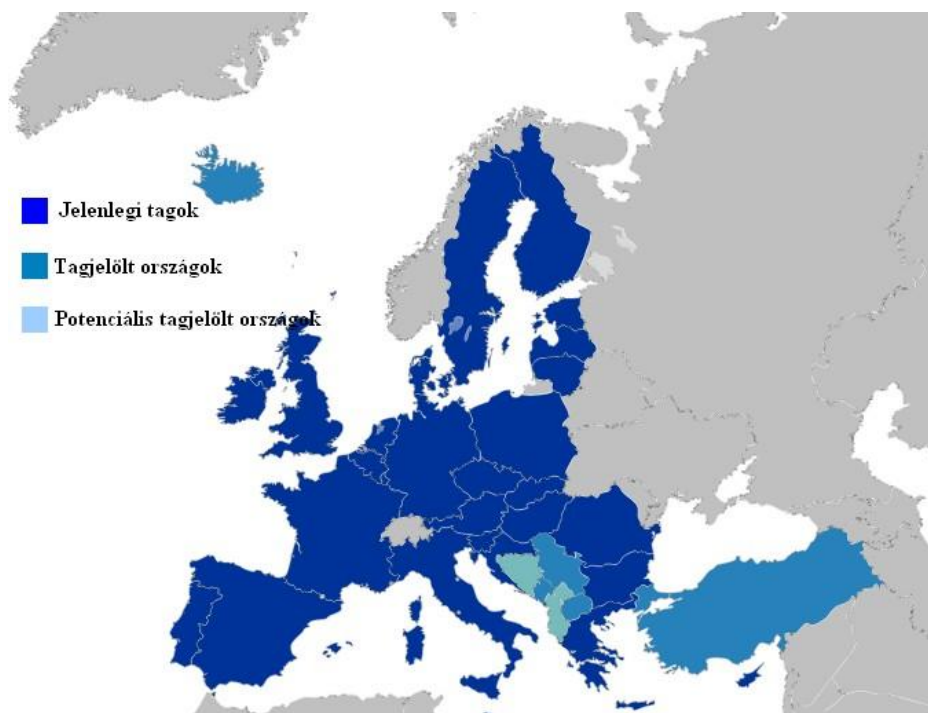
Forrás: Prince 2011 alapján saját szerkesztés

Napjainkban több ország van tagjelölt és potenciális tagjelölt státuszban. *Izland* 2010 óta folytatott tárgyalásokat az Európai Unióval, s tagállamok úgy vélték, hogy a tárgyalások döntő szakaszba érték, köszönhetően a gazdaság talpra állásának, valamint a makrogazdasági körülmények javulásának. Az országnak és az EU-nak közös érdekei például a megújuló energiaforrások használata, a klímaváltozás helyzete, valamint a sarkvidék-politika, mely egyre nagyobb jelentőséggel bír, azonban a tárgyalások 2013 júniusában elakadtak. Az elkötelezett hozzáállásnak és pozitív eredményeknek köszönhetően 2012. június 29-én megkezdte tárgyalásait az Unióval *Montenegró* is, kivel a tárgyalások már az új megközelítés szerint zajlanak. További feladatai közé sorolhatjuk a reformok fenntarthatóságának biztosítását, a korrupció és szervezett bűnözés elleni fellépés következetességét, valamint az igazságszolgáltatás átalakítását. A több mint hét éve tagjelölt *Macedónia* esetében a Tanács még nem döntött konkrét tárgyaláskezdségi időpontról, azonban a 2013 tavaszára értékelési jelentést szándékozik készíteni, melyhez már közölte a feltételeket. Amennyiben ez pozitív, a Tanács dönt a csatlakozási tárgyalások megkezdéséről. *Szerbia* 2012 márciusában kapott tagjelölt státuszt, a Tanács azonban hasonló feltételek teljesítéséről döntött, akárcsak *Macedónia* esetében. A fejlődésről tavasszal egy jelentést készít, s ha a Tanács pozitívnak ítéli, megkezdí a tárgyalásokat. (Várkonyi M., 2013)

Albánia tagjelölti státuszát indítványozta a Bizottság alapvető feltételekhez kötötte. A tárgyalások elkezdéséhez további eredményeket kell elérnie, többek között a korrupció, a szervezett bűnözés elleni harcban a jogállamiság megerősítése érdekében. *Bosznia-Hercegovinának* szintén feltételeket szabtak meg a tagjelölt státuszért cserébe, azonban eredményei máig elmaradnak a várakozásoktól, azonban a Tanács megerősíti tagjelölti perspektíváját. *Kosзовóval* társulási és stabilizációs megállapodást kötött az Unió, valamint közölte, hogy megkezdí a tárgyalásokat az esetleges csatlakozásról, mihelyst teljesíti a meghatározott rövid távú prioritásokat. (www.metropol.hu)

Törökország évtizedek óta hatalmas kérdés az Európai Unió számára. 1959 óta folyamatosan küzd a tagságért, ez idő alatt már többször is benyújtotta csatlakozási kérelmét az EU-hoz. 2005-ben elindultak a csatlakozási tárgyalások, azonban további feltételeket kell teljesítenie az országnak, hogy eleget tegyen a csatlakozási követelményeknek, legfőképp a politika és a szólásszabadság terén, valamint javítania kell fennálló kapcsolatán Ciprussal. (<http://ec.europa.eu>, b.)

Az ír elnökség 2013 tavaszán bizakodó volt a csatlakozási tárgyalásokat illetően, azonban ahhoz, hogy ez problémamentesen folytatódjon tovább, szükség van a törökök további elkötelezettségére, valamint a korábban francia részről befagyasztott tárgyalások feloldására. Éppen ezért 2012. február 12-én úgy döntöttek a franciák, hogy a blokkolt tárgyalási fejezetek közül megnyitja a regionális politikáról szóló fejezetet. A törökök azonban úgy vélik, hogy a csatlakozási tárgyalások gyorsításához ez még kevés. (Tamus K., 2013.)

19. ábra: A jelenlegi, tagjelölt és potenciális tagjelölt országok 2013-ban

Forrás: europa.eu alapján saját szerkesztés

4.2. Az újabb bővítések lehetséges gazdasági hatásai

4.2.1. A tagjelölt országok gazdasági helyzete

4.2.1.1. A Nyugat-Balkán

A Nyugat-Balkán országai közül Szlovénia már 2004-ben, Horvátország 2013 nyarán tagja lett az Európai Uniónak, Macedónia, Szerbia, valamint Montenegró tagjelölt országok, Bosznia-Hercegovina, Koszovó és Albánia azonban egyelőre potenciális tagjelölt államok. A továbbiakban a tagjelölt országok gazdaságáról szeretnék átlátható képet adni.

Szerbia gazdasága az elmúlt évtizedben jelentősen elmaradt a többi nyugat-balkáni ország teljesítményétől és nagy kihívást jelentett, hogy a több éves háborúskodás és az 1999-es NATO intervenció után a gazdasága újra talpra tudjon állni. A legnagyobb problémát a GDP éves növekedésének üteme, az országba beáramló alacsony mennyiségű külföldi működő tőke, valamint a munkanélküliség aránya jelentette. A 2008-as válság következtében Szerbia is, mint sok más ország 3 milliárd euró értékű IMF hitel felvételére kényszerült. (Somodi A., 2010)

Montenegróról, mint önálló államról 2006-tól beszélhetünk. Az ország gazdaságának különlegessége, hogy bár nem tagja az Európai Uniónak, bevezette az eurót, ami igazán jót tesz az amúgy is folyamatosan fejlődő turizmusának. 2007-ben a költségvetési többlet a GDP 7%-a volt. Az ország államadóssága 2006 óta csökkenő tendenciát mutat, 2007-re a GDP 30,4%-ra csökkent. A gazdasági világválságot Montenegró gazdasága is megsínylette, legfőképp a hitelválság, az ingatlan piac és az alumíniumexport visszaesése miatt, s a munkanélküliség is folyamatosan nőtt, azonban annak csökkentése továbbra is fontos célkitűzés. (www.kormany.hu)

Macedónia Jugoszlávia felbomlása után, az 1990-es években komoly gazdasági problémákkal nézett szembe, hiszen fontos piacoktól és juttatásoktól esett el. A piacorientált gazdaságra való áttéréskor strukturális reformokat hajtott végre, azonban a gazdasági problémákkal a mai napig meg kell küzdenie. A legnagyobb gondot ezek közül az alacsony életszínvonal és a magas munkanélküliség jelentik. 2003-tól 2008-ig folyamatosan növekedett a gazdasági fejlettség, egészen a globális válságig, ami 2008-ban érte el az országot. 2010-ben 480 millió eurós kölcsönt kapott az IMF-től, annak érdekében, hogy gazdasági helyzetét rendbe hozza. 2010-re az ország túllendült a válságon, a gazdaság újra növekedésnek indult,

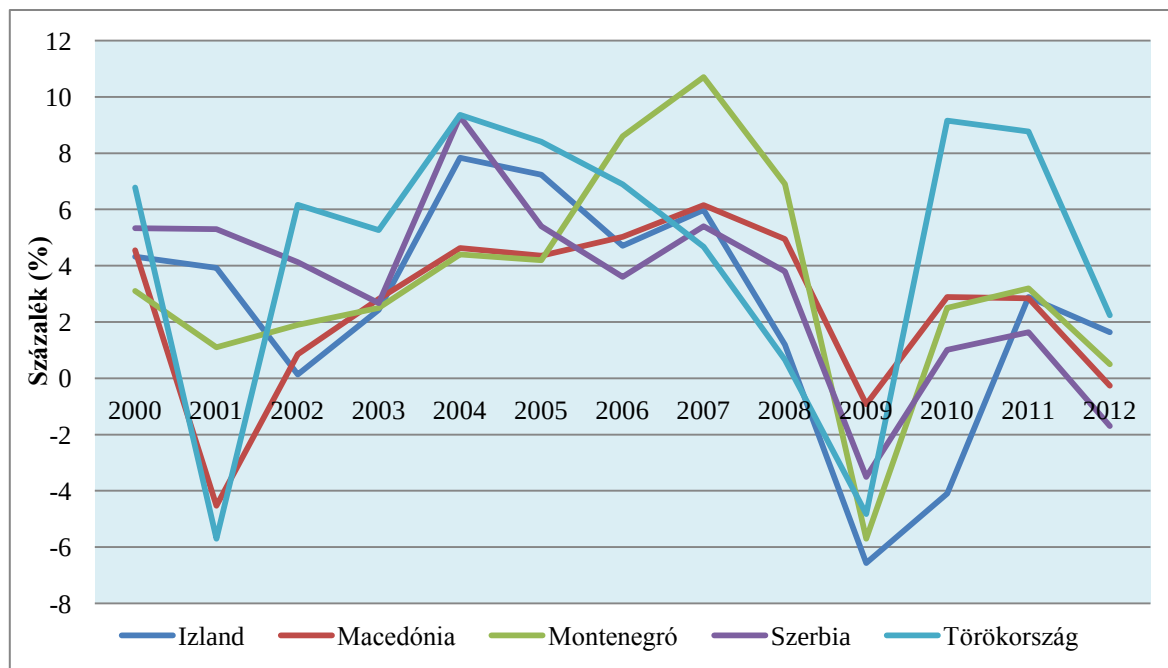
bár az életszínvonal továbbra is alacsony, s a munkanélküliséget sem sikerült túlzottan csökkenteni. (MKIK, 2012)

4.2.1.2. Törökország

A török gazdaságot mindig is a hanyatlások és fellendülések időszakai jellemezték. Amikor éppen a hanyatló periódusában volt az ország, az infláció az egekbe szökött, a bankrendszer sem működött megfelelően és a laza költségvetési politika miatt az államháztartás hiánya is rendkívül magas volt. Azonban ezeknek a problémáknak politikai háttere is volt, hiszen a hatalmon lévő kormányok soha nem tettek semmilyen lépést annak érdekében, hogy a gazdaságot a fejlődés útjára állítsák. Egészen 2002-ig, amikor is Erdogan kormánya került hatalomra. Ettől az évtől kezdődően nőtt az export, az inflációt sikerült mérsékelni, egyre több a beáramló külföldi működő tőke, ennek köszönhetően a befektetések száma is növekszik, s a gazdasági növekedés is felgyorsult. (Tózsér N., 2009)

4.2.1.3. Izland

Izland bár kicsi, de rendkívül nyitott gazdasággal rendelkezik. A világon a leggazdagabb országok közé tartozik, egy főre eső GDP-je jóval több, mint az Európai Unió átlaga, s a szegénység is ritka jelenség az országban. A 2009-es gazdasági válságot azonban az ország gazdasága is megsínylette, a GDP visszaesett, a munkanélküliség pedig nőtt, s jelentős volt az országot elhagyó emigránsok száma. Annak érdekében, hogy a válság után a gazdasági helyzet stabilizálódjon, átszervezték az ország adósságát, stabilizálták a pénzügyi szektort, s konszolidálták a költségvetést. Bár a munkanélküliség a válság után javuló tendenciát mutatott, napjainkra az izlandi munkanélküliség 7,1%, ami az ország esetében elég magas aránynak számít, s főleg a fiatalok körében kiugró ez a szám. Az államháztartás hiánya 2011-re 5,4% lett, ami nem számít magasnak, azonban az izlandiak hiánycélját körülbelül 3,4% körülre tervezték. (<http://www.biztonsagpolitika.hu/>)

20. ábra: A tagjelölt országok egy főre eső GDP-jének éves növekedése a 2000-es években

Forrás: Eurostat adatai alapján saját szerkesztés

Ami a tagjelölt országok gazdaságát illeti, láthatjuk, hogy 2000-től szinte mindegyik ország növekedő tendenciát produkált. Ha a 2000-es évek elejét nézzük, láthatjuk, hogy Törökországban jelentős volt a csökkenés, ebből is következtethetünk a már korábban említett hullámzó időszakokra. 2002-től azonban, amikor kormányváltás történt, jól látható a dinamikus növekedés, egyedül a 2009-es válság idején csökkent az ország egy főre eső GDP-je. A három balti ország közül Macedónia gazdasága növekedett a legkisebb ütemben, de a 2009-es válság idején a legkisebb csökkenést ő produkálta. 2000 és 2005 között Szerbia egy főre eső GDP-je jobban növekedett, mint Montenegróé. 2006-ban azonban létrejött az önálló Montenegró, s a diagramon is megfigyelhető az ország kirobbanó gazdasági növekedése. Izland gazdasági fejlődése egyedül a válság idején csökkent. A 2009-es válság mindegyik ország gazdaságában visszaesést okozott, de 2011-ig ismét növekedés következett, majd ettől az évtől kezdődően mindegyik ország egy főre eső GDP-jének növekedése csökkenni kezdett.

4.2.2. A tagjelöltek csatlakozása esetén várható gazdasági változások

A továbbiakban azt vizsgálom, hogy a jelenlegi tagjelölt országok csatlakozása esetén az Unió gazdaságára ez milyen hatással lenne. Először is úgy gondolom, hogy nem árt pár szót ejteni a csatlakozásra váró országok gazdasági helyzetéről. Ha először a nyugat-balkáni országok gazdaságát nézzük, elmondható, hogy az EU 28 átlagához viszonyítva gazdaságilag jóval fejletlenebb országokról van szó, tehát egyetlen reális választása annak érdekében, hogy elinduljon a gazdasági fejlődés útján az, ha csatlakozik az Európai Unióhoz. (Vörös P., 2010)

Ami Izlandot illeti, a csatlakozási tárgyalások megkezdésére 2010-ben került sor, bár már 2008-ban benyújtotta csatlakozási kérelmét a válság következtében összeomlott bankrendszer miatt. Az északi szigetországban azonban egyre inkább népszerűtlen az Európai Unió és a lakosság egyre nagyobb hányada ellenzi az integrálódást. Egy 2010-es felmérést szerint állítólag a lakosok 60%-a ellenzi az EU tagságot. Izland gazdasági fejlődése a 2009-es bankválságot követően lendületesen nőtt, így egyes források szerint úgy gondolták, hogy akár már 2011-ben is tag lehet. 2013 nyarán azonban elakadtak a tárgyalások, melynek több oka is volt. Egyrészt a 4 évvel ezelőtti bankválság következtében egy helyi bank brit és holland ügyfelei a szigetországon akarják behajtani az őket ért károkat, melyeket a két ország már akkor kifizetett, azonban nem tett le arról, hogy ezeket a költségeket Izlanddal fogják behajtani. Ezen lépés miatt az EU-szimpátia hangulat fordulatot vett, s egyre kevesebben támogatják a csatlakozást. (www.bruxinfor.hu)

A jelenleg tagjelölt stádiumban lévő országok néhány gazdasági adata 2012-ben és csatlakozásuk esetén várható százalékos változások

9. táblázat

<i>Tagországok</i>	<i>Népesség (fő)</i>	<i>Terület (km²)</i>	<i>GDP (milliárd euró)</i>	<i>GDP/fő (euró)</i>
Izland	319 575	100 250	10,567	33 065,79
Macedónia	2 059 794	25 220	7,472	3 651,44
Montenegró	621 240	13 450	3,346	5 385,84
Törökország	74 724 269	769 630	614,459	8 223,02
Szerbia	7 241 295	77 474*	29,923	4 132,27
Tagjelöltek (2012)	84 966 173	986 024	665,767	7 835,67
EU 28 (2012)	507 573 320	4 156 304	12 967,742	25 548,51
Csatlakozókkal (2012)	592 539 493	5 142 328	13 633,509	23 008,61
Változás (%)	16,74	23,72	5,1	-9,9

Forrás: Eurostat adatai alapján saját szerkesztés

**Koszovó nélkül*

A táblázatban a jelenleg tagjelölt státuszban lévő országok adatait láthatjuk 2012-ben. Ez esetben Izlandot is tagjelölt országgént szerepeltettem, hiszen nincs kizárva, hogy valamikor újraindulnak a 2013 nyarán elakadt tárgyalások. Az Európai Unió népessége – 2012-es adatokkal számolva – a 2012-es közel 508 millióról több mint 592 millió főre növekedne, ami 16,74%-os pluszt jelentene. Az Európai Unió területe a 2013 nyarán csatlakozott Horvátországgal együtt 2012-ben 4 156 304 km², azonban az öt ország csatlakozása esetén ez az érték több mint 5 millió km²-re nőne, ami a 28 tagú Unióhoz képest 23,72%-kal nagyobb. Ami a GDP-t illeti a Huszonnyolcak 12 968 milliárd eurójához képest 5,1%-kal növekedne az Unió bruttó hazai terméke, míg az egy főre eső GDP 9,9%-kal esne vissza, hiszen Törökországot leszámítva gazdaságilag elég fejletlen országokról van szó. Összefoglalva tehát elmondható, hogy a négy ország csatlakozásával területi és népességi többlettenne szert az Európai Unió, nem is kevésre, azonban gazdaságilag – a GDP tekintetében - jelentős visszaesés következne be.

4.2.3. A potenciális tagjelöltek csatlakozása esetén várható gazdasági változások

Mint azt már korábban említettem, jelenleg három ország szerepel a potenciális tagjelöltek listáján, Albánia, Bosznia-Hercegovina és Koszovó. A három ország közül a legjobb kilátásai Albániának vannak, míg a másik két ország esetében a csatlakozási tárgyalások elkezdését etnikai problémák akadályozzák. Koszovó annyival van rosszabb helyzetben, hogy a jelenlegi tagállamok közül öt – Spanyolország, Ciprus, Görögország, Románia és Szlovákia – el sem ismerte államként. (<http://kolozsvaros.ro>)

A potenciális tagjelölt országok és az EU 28 2012-es gazdasági adatai

10. táblázat

<i>Tagországok</i>	Népesség (fő)	Terület (km²)	GDP (mrd US\$)	GDP/fő (US\$)
<i>Albánia</i>	3 162 083	27 400	13,119	4 149
<i>Bosznia-Hercegovina</i>	3 833 916	51 000	17,047	4 447
<i>Koszovó</i>	1 806 366	10 887	6,237	3 453
<i>Összesen</i>	8 802 365	89 287	36,403	4 135
<i>EU28</i>	507 573 320	4 156 304	16 633,53	32 770,7

Forrás: World Bank és esk.rks-gov.net adatai alapján saját szerkesztés

A fenti táblázat a potenciális tagjelölt országok – Albánia, Bosznia-Hercegovina és Koszovó – és az EU 28 népességét, területét, GDP-jét és egy főre eső GDP-jét szemlélteti, 2012-ben. Láthatjuk, hogy az Európai Unióhoz képest mindhárom ország jócskán el van maradva, legjobban Koszovó, akinek az egy főre eső GDP-je az EU-s átlag 1/8-ada körül van. A három ország összlakosainak száma 2012-ben közel 9 millió fő volt, míg területük összesen körülbelül 90 km².

5. ÖSSZEGZŐ ÉRTÉKELÉS

Összegzésként elmondható, továbbá az elemzések során ki is derült, hogy az Európai Unió napjaink egyik vezető gazdasági hatalma, s jelentős befolyással bír és valószínű, hogy a bővítési folyamatoknak még nincs vége, hiszen napjainkban is több ország várakozik bebecsátásra az Unió kapui előtt. Azonban a nagy kérdés az, hogy meddig folytatható tovább ez a bővítési folyamat? Mi a fontosabb? A bővítés vagy az integráció elmélyítése inkább? Rengeteg megválaszolatlan kérdés van, amire csak a jövő tud majd válaszolni. Az Európai Unió esetében a bővítés növeli a közösség összpotenciálját és megakadályozhatja Európa világpiacon történő elvesztését.

Az elemzések során arra a következtetésre jutottam, hogy fejlettebb gazdaságú országok csatlakozása esetén mind a csatlakozó országok, mind pedig az Európai Unió gazdasági mutatóiban javulást figyelhettünk meg. Ellenben gyengébb teljesítményű országok érkezésekor az Unió gazdasági helyzete egyértelműen romlott, míg a csatlakozó országoké jelentősen javult. Nézzük csak meg a 2004-es bővítést, amikor java részt az Unió átlagához képest fejletlenebb államok érkeztek. Azóta egyes országok gazdasága javuló tendenciát mutatott, egyeseké viszont nem változott semmit. Az országok többségében jócskán javult a gazdasági helyzet, csökkent a munkanélküliség, nőtt a bruttó hazai termék, de mivel átlagon aluli értékekkel rendelkeztek, az Európai Unió átlagát rontották. Akárcsak a 2007-es román és bolgár belépés, ami a szakértők szerint is egy elhamarkodott döntés volt, hiszen a két ország nem volt még kellőképpen felkészülve a csatlakozásra és gazdasági helyzetük azóta sem javult sokat.

Az Európai Unió célja, hogy az újonnan csatlakozó országok kellőképpen fel legyenek készítve a tagságra, s a belépést követően a Közösség teljes jogú tagjai legyenek. Ha csak a jelenlegi tagjelölt országokat nézzük, jelentős törekvéseket tesznek azért, hogy az Európai Unió tagjai legyenek és bár gazdasági teljesítményük javulni látszik, nem szabad elfelejtenünk, hogy gazdaságilag sokkal fejletlenebbek, mint az Európai Unió átlag. Éppen ezért úgy gondolom, hogy az EU-nak várnia kell azzal, hogy ezek az országok kellőképpen fel legyenek készítve egy esetleges csatlakozásra, hogy ne kövessék el még egyszer azt a hibát, amit Románia és Bulgária esetén. Azonban ma már az sem elhanyagolható szempont, hogy a tagjelölt országoknak mennyire érdeke az, hogy az Unió tagjai legyenek. Ha csak a török helyzetet nézzük, ma már többen ellenzik a belépést, mint támogatnák, hiszen túl szigorúak a feltételek, amiket a belépésükkel kapcsolatban megszabtak.

Az utóbbi néhány év tapasztalatai alapján elmondható, hogy a döntéshozók annak érdekében, hogy az Unió gyorsabban fejlődjön, képesek lennének rugalmasabban kezelni az integrációt. Az Európai Parlament azonban nem támogatja a gyors integrációt, mert úgy véli, csak úgy lehet az Európai Unió hatékony, ha olyan országok alkotják, akik egyszerre fejlődnek, nincsenek lemaradt vagy épp túlfejlett gazdaságok. Úgy gondolom, hogy az EU vezetésének mérlegre kell tennie azt, hogy mi fontosabb: az Unió méretében való növekedés vagy pedig a gazdasági növekedés. Az országok alapos felkészültsége nélkül a kettő egyszerre nem minden esetben valósítható meg.

Az újonnan csatlakozni kívánó tagjelölt országok teljes jogú tagsággá tétele komoly következményekkel lehet az Európai Unió számos politikájára. Az új tagállamok csatlakozásával megnő az Unió heterogenitása, hiszen ezek a régi tagoknál szegényebb és elmaradottabb országok. Az Európai Unió jelenlegi állapotában és működési rendszerében megközelítette vagy már el is érte a bővítés határát. Megállapíthatjuk, hogy a bővítés nem folytatható vég nélkül, hiszen további tagok felvétele egy bizonyos ponton már gyengítené a szervezetet, mint erősítené.

SUMMARY

All in all we can say, and during the analyses it was also proven that the European Union is one of the leading powers of our days, and it has a relevant influence. Furthermore it is possible that the enlargement is not finished yet because a couple countries are still waiting to enter the EU. However the biggest question is until what time are the expansions continuable. What is more important? Enlargement or to deepen the integration? There are a lot of questions that only the future can answer. In case of the European Union the enlargement can improve the community's potential and it prevents the EU to lose its position on the world market.

During my analyses I drew the inference that in case of the entry of developed economies there was an increase in the economic indicators of both the entering countries and the EU. On the other hand when less developed countries joined the European Union their economies progressed while the EU indices decreased. Let's take a look at the enlargement in 2004 when mostly less developed countries entered the Union compared to its average. Since then the economies of some members show an increasing tendency but some countries' have not changed. In most countries their economic position developed, unemployment decreased, the GDP increased but as they had lower values they brought down the EU average. Same as in 2007 when Romania and Bulgaria entered the European Union, which according to some experts was a thoughtless decision. The two countries were not prepared to the entry and their economic statuses have not changed too much since then.

The aim of the European Union is that the joining countries have to be ready for the membership and after the entry they should be a full member of the community. If we take a look at the candidate countries they make relevant efforts to enter the EU and though their economies are developing we have to take into consideration that economically they are less developed than the EU average. That is why I think the European Union should wait until these countries are ready for the entry, to avoid the mistake they did in case of Romania and Bulgaria. However we cannot forget how much it is the interest of candidate countries to be the member of the EU. If we look the situation of Turkey, today more people are against its entry than besides it because there are too many strict criteria.

In the last couple years we can see that decision makers are willing to handle the integration more flexible just to fasten the development of the Union. Though the European Parliament does not support fast integration because they think the EU can be successful only if its

members are developing together and there are no under or over developed economies. I think the decision makers have to weight up what is more important: the enlargement or economic development. Without the substantial preparedness of countries both situations are not possible to carry out.

Making candidate countries full members of the European Union can have a serious effect on some policies of the EU. With the entry of new states the heterogeneity of the Union will increase since these are poorer and less developed countries compared to the ones who joined earlier. The EU in today's status and operation system approached or even reached the limit of its enlargement. We can say that it cannot be expanded until infinity because after a point the entry of a new country would weaken the Union than strengthen it.

IRODALOM- ÉS FORRÁSJEGYZÉK

Balbisi Louai: *A mediterrán országok gazdasági kitörési kísérletei az Európai Unió kibővülésének tükrében* – Budapest, BKÁE Nemzetközi Kapcsolatok PH.D. Program, 2011:
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/48/1/balbisi_l.pdf (2013.10.06.)

Becsey Zsolt: *Az Európai Unió keleti bővítésének előnyei az Európai Unió számára* – Budapest, Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, 2001:
http://phd.lib.uni-corvinus.hu/103/1/becsey_zsolt.pdf (2013.10.12.)

Bozsik Norbert (2011): *Az Európai Unió gazdaságtana* – Saldo Kiadó, Budapest 38-65. oldal

Burgerné Gimes Anna (2010): *Az Európai Unióba újonnan belépett és jelölt országok gazdasága* - Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs 23-33. oldal

Derek W. Urwin (2003): *A közös Európa – Az európai integráció 1945-től napjainkig* – Corvina Könyvkiadó, Budapest 129-199. oldal

Dick Leonard (2002): *Európai Unió, Történet, szervezet, működés* – Geomédia Szakkönyvek, Budapest 13-32. oldal

European Comission:

- Eurostat Yearbook 2004: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-04-001/EN/KS-CD-04-001-EN.PDF
- Eurostat Yearbook 2010: Europe in figures: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-10-220/EN/KS-CD-10-220-EN.PDF
- Eurostat Yearbook 2012: Europe in figures: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-CD-12-001/EN/KS-CD-12-001-EN.PDF

Európai Bizottság: *A bővítési folyamat megértése – Az Európai Unió bővítéspolitikája* – Európai Bizottság, Bővítési Főigazgatóság, Belgium, 2007:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/publication/enl-understand_hu.pdf (2013.10.15.)

Fazekas Judit (2010): *Az európai integráció története, az Európai Unió intézmény- és jogrendszere* – Novotni Kiadó, Miskolc 13. oldal

Horváth Zoltán (2011): *Kézikönyv az Európai Unióról* – HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó, Budapest 22-603. oldal

Káldyné E.M. et al. (2009): *Integrálódó Európa I.* – Pospektkop Nyomda, Budapest 43-44. oldal

Kelemen Nóra (2008): *A kelet közép európai országok első 15 éve az Európai Unióban - Statisztikai szemle 88. évfolyam, 9. szám*, Budapest 918. oldal

Kiss J. László (2005): *A Huszonötök Európai* – Osiris Kiadó, Budapest

Maczó Katalin: *A keleti bővítés folyamata – Magyarország csatlakozása az Európai Unióhoz* – Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, 2003: http://elib.kkf.hu/edip/D_9941.pdf (2013.10.02.)

Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (2013): *Macedónia* - www.mkik.hu/hu/download.php?id=11037 (2013.10.20.)

Prince (2011): *Az EU nyugat-balkáni bővítésének folyamata: Nyíljon meg és legyen részese!* – Prince projekt: http://www.prince27plus.eu/web_files/soubory/brochure/HU/HU_Brochure_Teachers.pdf (2013.10.15)

Somodi András: *A Nyugat-Balkán országok gazdasági fejlődése az elmúlt öt évben, különös tekintettel a gazdasági válságra* – Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, 2010: http://elib.kkf.hu/edip/D_15158.pdf (2013.10.16.)

Tamus Katalin (2013): *Az Európai Unió és Törökország kapcsolatai napjainkban* – Európai Tükör, XVIII. évfolyam, 1. szám, Budapest 24. oldal

Tözsér Noémi: *Törökország lehetőségei az EU-csatlakozásra* – Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, 2009: http://elib.kkf.hu/edip/D_14670.pdf (2013.10.15.)

Túry Gábor – Vida Krisztina: *Monitoring jelentés 2011 – Az Európai Unióhoz 2004-2007-ben csatlakozott Tizek teljesítményéről*, Budapest, MTA Világgazdasági Kutatóintézet, 2011. június: <http://www.vki3.vki.hu/ujd/Monitoring2011.pdf>

Várkonyi Márta (2013): *A bővítési folyamatok jelen állása és kilátásai* – Európai Tükör, XVIII. évfolyam, 1. szám, Budapest 11-15. oldal

Vörös Péter (2010): *Az Európai Unió és a Nyugat-Balkán kapcsolatai, a bővítés perspektívái napjainkban* – Budapest, Budapesti Gazdasági Főiskola Külkereskedelmi Főiskolai Kar, 2010: http://elib.kkf.hu/edip/D_15200.pdf (2013.10.17.)

Internetes források:

Bruxinfo hivatalos honlapja:

<http://www.bruinfo.hu/kereso/k?s=izland>

ENSZ adatbázisának hivatalos honlapja:

<http://unctadstat.unctad.org>

EU Tájékoztató Szolgálat hivatalos honlapja:

http://www.euvonal.hu/index.php?op=tenyek_kisszotar&abc_id=15

European Commission:

- a) http://ec.europa.eu/news/economy/090220_1_en.htm
- b) http://ec.europa.eu/news/external_relations/121011_en.htm

Európai Unió hivatalos honlapja:

- a) http://europa.eu/about-eu/eu-history/1960-1969/index_hu.htm
- b) http://europa.eu/pol/cust/index_hu.htm
- c) http://europa.eu/pol/enlarg/index_hu.htm
- d) http://europa.eu/legislation_summaries/enlargement/2004_and_2007_enlargement/e50017_hu.htm

Eurostat hivatalos honlapja:

<http://ec.europa.eu/eurostat>

Világbank adatbázis hivatalos honlapja:

<http://data.worldbank.org/>

Világkereskedelmi Szervezet hivatalos honlapja:

<http://wto.org/>

További internetes források:

<http://esk.rks-gov.net/ENG/national-account/tables>

<http://www.biztonsagpolitika.hu/index.php?id=16&aid=1277>

<http://www.corvinusembassy.com/ep/?page=7&corvina=7&content=54&level=3>

[http://www.enotes.com/topic/Statistics relating to enlargement of the European Union,](http://www.enotes.com/topic/Statistics_relating_to_enlargement_of_the_European_Union)

<http://www.kormany.hu/download/8/f7/00000/Montenegro.pdf>

<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/jel/jel310032t.pdf>

<http://www.metropol.hu/nagyvilag/cikk/1098911-unios-tagjelolt-lehet-albania>

<http://www.nationmaster.com>